Вступ до КНИГИ ПСАЛМІВ

Псалми – це збірка гімнів єврейського народу, що містить 150 пісень, плачів і прославлянь, написаних різними авторами. Як вважається, 73 псалма були написані Давидом, 2 псалма – Соломоном, по 12 псалмів написали Асаф і сини Корея, і по 1 псалму – Еман, Етан і Мойсей. Більшість з них були написані в X столітті до нашої ери, за часів Давида і Соломона. За своїм жанром псалми належать до єврейської поезії та складають одну з шести книг Старого Заповіту, відомих як література мудрості. Єврейська поезія характеризується ритмом слів і тонів і паралельністю, а не метричним розміром (наголошеними складами) чи римою, як у західній поезії. Її головною особливістю є паралельність, у якій рядки паралельні одне одному, висловлюючи синонімічну, протилежну або комплексну думку.

Зміст

Оскільки книга є збіркою різноманітних псалмів, написаних різними авторами, вона в цілому не має загальної структури чи теми (крім вислову хвали чи мудрості). Разом із цим книга демонструє різні організаційні особливості; її можна розділити на п'ять частин, кожна з яких має власну тему для славослов'я:

Книга I (1 – 41)	Славослов'я, 40:14
Книга II (41 – 71)	Славослов'я, 71:18–19
Книга III (72 – 88)	Славослов'я, 88:53
Книга IV (89 – 105)	Славослов'я, 105:48
Книга V (106 – 150)	Славослов'я, 150:1–6

Псалми також можна розподілити за змістом:

1. Плач / прохання (індивідуальні та спільні, Псалми 3; 43)
2. Подяка / хвала (Псалми 29; 64)
3. Вирази довіри до Бога (Псалом 4)
4. Гімни про Боже царювання (Псалом 46)
5. Царські / про Єрусалим (Псалом 46)
6. Повчальні / мудрість (Псалом 36)

Псалми можна класифікувати й за загальними темами:

1. Месіанські (Псалом 2)
2. Творіння (Псалом 8)
3. Вихід (Псалом 77)
4. Покаяння / прощення (Псалом 6)
5. Прокляття (Псалом 34)
6. Паломницькі (Псалом 119)
7. Переможні (Псалом 17)

Незважаючи на різноманітність тем і труднощі з визначенням головної теми Книги Псалмів, нас має вражати той факт, що Бог гідний хвали, прославлення та поклоніння. І цілком природно, що Божі діти часто виражатимуть своє щире поклоніння Йому в усіх сферах і обставинах життя.

Особливі міркування

Можливо, більше, ніж будь-які інші натхненні тексти, псалми дають можливість вивільнити емоції, які сколихнули в людській душі життєві обставини. Псалми дають нам змогу закликати до Бога – або через власні проблеми, або з бажання прославити Його та поклонитися Йому. За задумом псалом можна співати або читати. Деякі псалми написані з точки зору окремої людини (Псалом 29), тоді як інші написані «від імені» спільноти в цілому (Псалом 125). Терміни, вказівки та назви (додані пізніше) включають: «музична пауза (або «села», зустрічається 71 раз); «диригентові» (зустрічається в 55 псалмах і вважається збіркою, призначеною спеціально для музичного керівника); «пісня при підході до храму» (або «пісня сходження», використовується для посилання на Псалми 119 – 133, що становлять гімни вірян, які йшли до Єрусалиму на святкування трьох щорічних старозавітних свят).

Спеціальні розділи

МОРАЛЬ ВИМАГАЄ МОРАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВЦЯ 6
ПСАЛМИ ПРОКЛЯТТЯ 10
КЛАСИЧНІ АРГУМЕНТИ ІСНУВАННЯ БОГА 17
КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 28

КНИГА ПСАЛМІВ

[1:2] У сучасному світі швидкісних комунікацій ми повинні протистояти спокусі ставитися до Біблії як до останнього електронного листування. Ми поспіхом читаємо смс-повідомлення і відповідаємо на них. Ми спілкуємося «на ходу» і швидко читаємо все – від новин до електронної пошти. На жаль, до Біблії часто ставляться так само. Але на відміну від багатьох видів повсякденної інформації, яку ми часто недбало читаємо, Біблію потрібно читати уважно, наполегливо й методично. Оскільки «усе Писання **Бого**натхненне» (2 Тимофія 3:16), ми не можемо задовольнятися його скороченою версією. Ми повинні «постаратися… наставляти на принципи істини» (2 Тимофія 2:15).

Божественні, біблійні істини не слід сприймати легковажно. Їх треба розглядати через призму життя і смерті, раю і пекла. Ми не можемо просто пробігтися по основним положенням вчення, викладеним у Святому Письмі, лише час від часу розмірковуючи над істиною та помилкою, добром і злом. Благословення приходять до людини, «яка дивиться на досконалий закон свободи і перебуває в ньому» (Якова 1:25). Подібно до того як споживання та перетравлення їжі є двома різними функціями, читання Слова Божого та роздуми над ним також є різними заняттями. Ефективне, вдумливе вивчення Біблії не є рівнозначним швидкому прочитанню улюбленого вірша з Біблії раз на тиждень. Подібно до шляхетних верейців, які «прийняли слово з усією ревністю, **щодня** досліджували Писання» (Дії 17:11), християни повинні постійно і з радістю «зростати в благодаті й пізнанні Господа і Спасителя Ісуса Христа» (2 Петра 3:18).

[1:6] Термін «знати» (євр. *йяда*, гр. *гіноско*) або одна з його похідних форм (наприклад, знав, відомий) вживається у Святому Письмі у різний спосіб. Тут натхненний автор зауважив, що Бог «знає» (тобто *Він схвалює* або *Йому до вподоби*) дорогу праведних, на відміну від дороги нечестивих, які загинуть.

[2:7] Відповідно до Своїх цілей, Святий Дух може надати пророцтву багаторазове застосування. У цьому месіанському псалмі Бог сказав: «Ти Мій Син; Я сьогодні Тебе породив». У Новому Заповіті це твердження застосовано до Христа в різних значеннях. По-перше, воно демонструє той факт, що Христос є вищим за ангелів, оскільки Отець ніколи не казав жодній ангельській істоті: «Ти є Мій Син, Я нині породив Тебе» (Євреїв 1:5). [Цю істину було б добре засвоїти «Свідкам Єгови», які стверджують, що Христос був створеним ангелом]. По-друге, Павло застосовує Псалом 2:7 до воскресіння Христа з мертвих, стверджуючи, що «Бог виконав її для нас, їхніх дітей, воскресивши Ісуса, як і написано в другому псалмі: Ти – Мій Син…» (Дії 13:33). Звичайно, завдяки Своєму воскресінню Ісус був настановлений Сином Божим у силі (Римлян 1:4). Отже, Псалом 2 було доцільно застосувати до воскресіння Господа. По-третє, на основі Псалма 2 автор Послання до євреїв доводить, що Христос не Сам Себе прославив, щоб бути нашим первосвящеником; радше, така роль була зумовлена Його стосунками з Богом як Його Сина (Євреїв 5:5). Дивовижно, але Святий Дух, Який надихнув автора на написання оригінального псалма, напевно мав на увазі всі ці різні застосування, про що свідчить Його спрямовування авторів книг Нового Заповіту в їх використанні натхненої Ним фрази.

2:9 aЗа масоретським текстом і Таргумом; в Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *пануватимеш* (пор. Об'явлення 2:27).

2:12 aВ Септуагінті та Вульгаті – *прийміть покарання*; в Таргумі – *прийміть наставляння*.

bВ Септуагінті – *Господь*.

[3:3] Помітка «музична пауза» (євр. *села*) зустрічається в Книзі Псалмів 71 раз. Хоча точне значення цього терміну невідоме, зазвичай вважається, що це тип нотного запису, доданий пізніше.

4:4 aВ багатьох єврейських манускриптах, Септуагінті, Таргумі та Вульгаті – *зробив чудовим*.

5:назва aЄвр. *негілот*

[5:6–7] Як можна узгодити ці вірші з тими уривками Писання, в яких ідеться про Божу любов до цього світу (Івана 3:16; Римлян 5:8)? Одна ймовірна можливість полягає в тому, що Давид використав тут мовний зворот, відомий як метонімія. («Фігура мови, за допомогою якої одне слово вживається замість іншого, до якого воно має певне відношення»[1]). Метонімія може бути «причиною», коли діюча особа може зазначатися замість того, що нею зроблено. Прикладом такого вживання метонімії може бути Луки 16:29, де ім'я Мойсей логічно вживається для позначення його писань, оскільки він був «причиною» їх написання.

Якщо застосувати ту саму фігуру мови до уривків про те, що Бог «ненавидить грішників», можна побачити, що слово «грішник» ставиться замість слова «гріх». Таким чином, коли Бог каже, що Він ненавидить «фальшивого свідка, що дихає брехнею» (Приповісті 6:19), то якщо тут використовується метонімія, це потрібно розуміти так, що Бог ненавидить брехню, а того, хто дихає брехнею (причина), вказано замість цієї брехні (наслідок). Більш чітко цей принцип можна побачити в інших контекстах. У Приповістях 6:17 сказано, що Бог ненавидить «обманливий язик». Чи означає це, що Бог ненавидить фактичний язик – м'язовий орган тіла? Ні. Це означає, що Бог ненавидить гріх, який може вчинити язик. Примітно, що хоча майже ніхто не припустить, що Бог ненавидить фізичні язики чи ноги, які ведуть до гріха, вони наполягають на тому, що Бог ненавидить справжніх грішників, а не гріх, скоєний ними.

Вивчаючи Біблію, дуже важливо пам'ятати, що автори її книг часто використовували образні мовні звороти. Коли ми приймаємо ідею, що Бог ненавидить гріх, але любить грішників, фігура мови, відома як метонімія, усуває всяку плутанину. Так само, як Бог не ненавидить фізичні ноги чи язики, Він не ненавидить грішників. Ці іменники використовуються замість того, що вони спричиняють – гріха.

[5:8] Хоча тимчасовий намет (2 Самуїла 7:2) був зовсім іншою будівлею, ніж храм, який Соломон побудував в Єрусалимі, Бог використовував деякі однакові назви для обох споруд. Обидві були названі «домом Божим» (Суддів 18:31; 2 Хронік 4:11) і «Господнім домом» (Вихід 23:19; 1 Самуїла 1:7; 1 Царів 6:1, 37). Подібним чином обидві називалися «храмом» (*хейкал*) Божим. Подібно до того, як жінка може носити однакове прізвище як до, так і після одруження (оскільки її дівоче прізвище співпадає з її новим прізвищем у шлюбі), місце перебування Господнього ковчегу іноді називали Божим «храмом» і до того, як в Єрусалимі було збудовано храм Соломона (1 Самуїла 3:3; Псалом 64:5).

[5:10] Більш докладно про псалми, які містять прокляття, і те, чому атеїсти і скептики не можуть раціонально використовувати їх для спростування божественного походження Біблії, дивіться у статті «Псалми прокляття» на стор. 10.

6:назва аЄвр. *шемініт*

[6:1] Шостий псалом довгий час вважався першим із семи покаянних псалмів, які виражають великий сум і каяття за скоєний гріх[2]. Хоча в цьому псалмі, який, цілком імовірно, був написаний царем Давидом (як зазначено в надписі), може не міститися висловів, які б явно вказували на каяття (таких як «я визнаю», «я згрішив», «моє беззаконня» тощо) – на відміну від інших покаянних псалмів, – це, тим не менш, псалом покаяння. Його автор смиренно наближається до Всевишнього, уповаючи на Його милосердя й доброту і визнаючи власний жалюгідний стан.

Хоча дуже надихає читати про віру та покаянний дух натхненного автора Псалма 6, ще важливіше те, що ми дізнаємося про Бога, Якого він благає. Господь Бог не є далеким, черствим і жорстоким тираном, яким його зображують невірні. Навпаки, Він є Богом, Якому Його діти можуть довіритися навіть у найтемніші й найважчі часи свого життя, знаючи, що вони можуть завжди покластися на Нього.

У своїй «занепокоєній» або «стривоженій» душі (6:4)[3] псалмоспівець визнав, що його страждання були результатом **його** гріхів і **Божого** покарання за них. Подібно до того, як батько виправляє і карає своїх дітей, яких він дуже любить, так і Бог виправляє тих, кого Він любить. Святе Письмо неодноразово свідчить про цю істину (Второзаконня 8:5; Приповісті 3:12; Євреїв 12:7–11). Безумовно, автор псалму був вдячний Богові за Його науку, яка спонукала його глибше розмірковувати над **своїми** помилками та **Божим** милосердям. І тим не менш, це покарання було надзвичайно неприємним і болісним (прочитайте Євреїв 12:11). Не слід вважати вигуки псалмоспівця неблагоговійними – він не визнавав себе невинним і не кричав про несправедливість. Він просто відчував великі фізичні та душевні страждання і благав про Божу милість. Покладаючись на Боже «милосердя» (6:5) і усвідомлюючи власний жалюгідний стан, автор благав Всемогутнього не карати його у «гніві» та «обуренні» (вірш 2), і запитував, «доки ще» йому доведеться терпіти такі тяжкі страждання (вірш 4). І дійсно, незалежно від того, чи ми зазнаємо виправданого покарання (як псалмоспівець), чи долаємо труднощі, які мають на меті зробити Божих дітей сильнішими, досконалішими та більш рішучими слідувати за Учителем (Псалом 65:10–12; Второзаконня 8:2–5; 1 Петра 1:6–7), чи проходимо через більш незрозумілий тип страждань (як у житті Йова), усі Божі діти повинні благати Отця про благодать і милість, як це робив псалмоспівець.

7:назва аЄвр. *шіггайон*

7:7 аВ Септуагінті – *о, Господи, Боже мій*; в масоретському тексті, Таргумі та Вульгаті – *встань за мене на суд, який Ти призначив*.

8:назва аЄвр. *аль гіттіт*

[8:4] Християни XXI століття іноді можуть занадто мало думати про Боже творіння, а отже, і надто мало думати про Бога. Ми можемо настільки захопитися собою – своїм розкладом, роботою, технологіями, позакласними заняттями тощо, що можемо не бачити зірок і не відчувати запаху троянд. Можливо, більше, ніж будь-коли, сучасній людині не вистачає «простих речей» в житті, які можуть спонукати її постійно розмірковувати про велич Творця. Звичайно, для християн немає нічого важливішого за роздуми над Словом Божим (Псалом 1:2), але на додачу до Божого особливого одкровення (Його Слова) ми повинні зважати на те, як дивовижне одкровення Бога в природі свідчить про Його безмежну силу, розум і турботу.

Святе Письмо неодноразово вказує на Боже творіння як доказ Його величі. З часів Йова, Ноя і аж до Адама людина дізналася багато чудового про Бога, розмірковуючи над Його дивовижним творінням. Апостол Павло писав: «Його невидиме – Його вічна сила і Божественність – від створення світу через творіння стає зрозумілим» (Римлян 1:20).

Мабуть, жодна інша книга Біблії не веде до глибших роздумів про велич Бога, ніж Псалми. Але, що цікаво, часто саме ця натхненна книга звертає увагу людини на **Боже творіння**. Наприклад, у Псалмі 8, автор прославляє піднесене ім'я Господа, Який здійняв Свою славу «понад небеса», «заснував» місяць, зорі, людину і навіть «польових тварин, небесних птахів і морських риб, що носяться морськими глибинами». Який висновок зробив псалмоспівець? «Господи, Боже наш! Яке величне Твоє Ім'я на всій землі!» (вірш 10). Одна з причин, чому людство має «боятися Господа і сповнитися страхом перед Ним» (32:8), полягає в тому, що «Господнім словом створені небеса і духом Його уст – уся їхня сила… Адже Він сказав – і сталося, Він звелів – і було створене» (32:6, 9).

Згадайте кульмінаційний момент Книги Йова, коли Бог промовив до патріарха крізь бурю. Замість того щоб викласти Йову точні причини його серйозних страждань, Бог говорив йому про Своє творіння. Починаючи з Йова 38:39 і впродовж наступних трьох розділів, Бог говорив Йову про кількох різних тварин, включаючи лева, яструба, бегемота та левіафана. З усього того, що Бог міг би сказати Йову, Він присвятив близько 77 віршів розповіді про деяких зі Своїх створінь. Він вирішив запевнити Йова у Своїй всемогутній, всезнаючій, вищій природі, привернувши його увагу до деяких зі Своїх чудових створінь.

Пророк Ісая також написав про те, що йому було дозволено побачити видіння Бога на Його престолі. У Його присутності були ангели, які вигукували одне до одного: «Святий, святий, святий Господь Саваот!» (Ісаї 6:3). На чому ґрунтується ця хвала? Що має спонукати нас поклонятися Богові? Ісая відкрив нам один із стовпів Божої хвали вже в наступному рядку: «**Уся земля наповнена Його славою!**» (6:3).

Дійсно, краса, пишність і задум Божого творіння повинні наближати нас до Творця. Його відбиток у творінні має спонукати нас благоговіти перед Ним і схиляти перед Ним коліна в поклонінні Йому. Він має спонукати нас розповідати іншим про Нього – за словами псалмоспівця, «звіщати між народами **Його славу**, серед усіх племен – **дивовижні Його діла**. Бо великий Господь і гідний найвищої хвали» (95:3–4).

8:5 аЄвр. *Елохім, Бог;* в Септуагінті, сирійських перекладах, Таргумі та єврейській традиції – *ангелів*.

9:назва аЄвр. *Мут Лаббен*

9:17 аЄвр. *хіггайон*

10:7 аАбо *праведні споглядають Його обличчя*

12:назва аЄвр. *шемініт*

МОРАЛЬ ВИМАГАЄ МОРАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВЦЯ

Якщо існують об’єктивні моральні цінності, то і Бог існує. Об’єктивні моральні цінності, такі як добро і зло, справедливість і несправедливість, дійсно існують. Отже, Бог існує.

Чому люди зазвичай вважають деякі дії «правильними», а деякі – «неправильними» незалежно від їхньої суб’єктивної думки? Чому більшість людей вважає, що «неправильно» або «негідно», коли дорослий мучить невинну дитину просто заради розваги? Або коли чоловік побив і зґвалтував добру, невинну жінку? Або коли батьки народжують дітей, щоби щодня протягом їхнього життя чинити над ними сексуальне насильство? Тому що, як зазначив еволюціоніст Едвард Слінгерленд, люди мають метафізичні права, які становлять «реальність, яка виходить за межі того, що можна сприйняти органами чуття»[4] – і «покладаються на моральні цінності»[5]. Більшість людей, і навіть багато атеїстів, фактично визнали існування реального та об’єктивного добра і зла.

Хоча об’єктивна мораль може виходити за межи наукового методу, кожна розумна людина може знати, що деякі речі є самі по собі добрими, а інші – поганими. Ентоні Флю та Уоллес Метсон, два провідних філософи-атеїсти XX століття, недвозначно визнали існування об’єктивної моралі в своїх дебатах із філософом-теїстом Томасом Б. Ворреном у 1970-х роках[6]. Атеїст Майкл Р’юз у своїй книзі «На захист дарвінізму» визнав, що «людина, яка вважає морально прийнятним ґвалтувати маленьких дітей, так само **помиляється**, як і людина, яка каже, що 2 + 2 = 5»[7]. Філософи Френсіс Беквіт і Грегорі Кукл добре зауважили: «**Ті, хто заперечує очевидні моральні правила**, вважає вбивство та зґвалтування морально нешкідливими, боягузтво – чеснотою, а жорстокість – не пороком, не просто мають інше сприйняття моралі; **з ними явно щось не так**»[8].

Більшість раціонально мислячих людей не просто вважають, що зґвалтування та жорстоке поводження з дітьми **можуть бути** неправильними; вони **є** неправильними самі по собі. Подібно до того, як два плюс два насправді є чотири, кожна розумна людина може знати, що деякі речі є об’єктивно добрими, а інші – об’єктивно поганими. Однак за розумною логікою, об’єктивне добро і зло можуть існувати лише за наявності реальної, об’єктивної точки відліку. Якщо якась дія (наприклад, зґвалтування) підпадає під законну критику як морально неправильна, то має існувати об’єктивний стандарт – «якийсь "вищий закон, який виходить за межі провінційного та тимчасового" та відрізняється від конкретного морального кодексу і має визнаний обов’язковий характер»[9].

Коли атеїсти визнають будь-що морально неправильним, виникає запитання: як вони можуть логічно називати щось жахливим, жалюгідним, поганим або нечестивим? Відповідно до принципів атеїзму, людина є лише матерією в русі. За їх теоріями людство еволюціонувало з каміння та слизу протягом мільярдів років. Але хто коли-небудь говорить про «неправильні породи», «моральні мінерали» або «занепалі хімікати»? Люди не говорять ні про морально розбещених ослів, ні про злих слонів, ні про аморальних мавп. Свиней не карають за аморальну поведінку, коли вони їдять своїх дитинчат. Варани Комодо не занепалі, тому що 10% їх раціону складається з молодих варанів Комодо. **Косатки** не винні у вбивствах. Самців не судять за зґвалтування, якщо здається, що вони примусово злягаються з самками. Собаки не є розбещеними через те, що вкрали кістку іншої собаки.

Той факт, що люди навіть розмірковують про мораль, свідчить про величезну прірву між людиною і тваринами. Навіть атеїсти-еволюціоністи визнали, що мораль притаманна лише людям. Джордж Гейлорд Сімпсон, один із найвідоміших еволюціоністів-атеїстів XX сторіччя, визнавав, що «добро і зло, правильне і неправильне, **поняття, несуттєві в природі, окрім як з людської точки зору**, стають реальними й невідкладними ознаками всього космосу з точки зору моралі, тому що **мораль притаманна лише людині**»[10]. Атеїсти визнають, що люди (навіть «атеїсти») мають «власне вроджене почуття моралі»[11]. Жодна раціональна людина не визнає цього щодо тварин. Саме «**люди**», а не тварини, «покладаються на моральні цінності»[12].

Моральний аргумент існування Бога викриває атеїзм як жорстоку філософію, яка суперечить сама собі, якою вона і є насправді. Тож атеїсти повинні або відкинути правдивість першої передумови морального аргументу («Якщо існують об'єктивні моральні цінності, то і Бог існує») і всупереч логіці прийняти необґрунтовану ідею, що об'єктивна мораль якимось чином виникла з каменів і рептилій, або вони повинні відкинути другу передумову аргументу («об'єктивні моральні цінності існують») і прийняти вкрай огидну ідею про те, що геноцид, зґвалтування, вбивство, крадіжки, жорстоке поводження з дітьми тощо **ніколи** не можна засуджувати як об'єктивно «неправильні». Більше того, якби атеїзм був істинним, люди ніколи не могли б бути покарані за такі аморальні дії, оскільки для цього не існувало б «жодних моральних чи етичних законів»[13].

Якщо Бога не існує, то не існує й об'єктивних підстав вважати одні речі правильними, а інші – неправильними. Розум вимагає, що об'єктивне добро і зло можуть існувати лише за наявності реальної, об'єктивної точки відліку поза цим світом природи. Єдиною розумною відповіддю на існування об'єктивного морального закону для людей є надприродний, моральний Законодавець.

Для тих, хто відмовляється пізнати Бога (Римлян 1:28), життя назавжди буде наповнене суперечливою, нерозумною, нелюдською брехнею атеїстичної еволюції. Дійсно, «безумний у своєму серці сказав: Нема Бога» (Псалом 13:1а). Коли атеїсти фактично дотримуються своєї безбожної та байдужої філософії, вони знімають фальшивий чарівний фасад атеїзму та виявляють його таким, яким він насправді є, за словами псалмоспівця, – розтлінним і огидним, де ніхто не робить добра (Псалом 13:1б). З іншого боку, коли теїсти слідують за доказами існування Творця (див. Псалом 18:2–5), вони знаходять доброго і милосердного Бога (Псалом 99:5; Марка 10:18), Який вимагає, щоб Його слухняні послідовники «робили добро всім» (Галатів 6:10).

[15:10] У день П'ятидесятниці (Дії 2:27) натхненний апостол Петро процитував Псалом 15 і застосував цей уривок до Христа, кажучи: «… Він [Ісус] не залишиться в аді, і тіло Його не побачить тління» (Дії 2:31). Дійсно, Псалом 15:10 є ще одним месіанським пророцтвом.

17:14 аЗа масоретським текстом, Таргумом і Вульгатою; деякі єврейські манускрипти опускають *град і палаючий жар*.

[17:41–43] *Докладніше про псалми, які містять прокляття, і чому атеїсти і скептики не можуть раціонально використовувати їх для спростування божественного походження Біблії, дивіться стор. 10.*

18:5 аВ Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *звук*; в Таргумі – *справа*.

[18:2–5] Зазвичай християни не намагаються довести існування Бога невіруючим, читаючи уривок у Біблії. Зрештою, атеїсти не вірять, що Біблія дана нам Богом. Однак було б дуже доречно поділитися з атеїстами текстом із Псалма 18:2–5. За допомогою цих віршів можна показати комусь, що Біблія **говорить** не лише про те, що Бог існує, але й надає зрозумілий аргумент **на користь** Його існування.

Бог через Свого слугу Давида сказав нам, що ми можемо дивитися на небеса, досліджувати їх і дійти правильного висновку: у чогось настільки величного, прекрасного та добре спроектованого має бути Творець. День у день, ніч у ніч небо і земля свідчать, що «Той, Хто

збудував усе, є Бог» (Євреїв 3:4). «Немає мови, немає слів» жодної зрілої людини на землі, яка не могла б зрозуміти цю істину. Люди можуть свідомо вирішити не вірити в це, але «по всій землі пішло відлуння» доказів з небес про Творця.

Як можна пояснити той факт, що Земля знаходиться на потрібній відстані від Сонця, щоб на ній могло існувати життя? Як Місяць потрапив у потрібне місце в космосі, щоб допомогти контролювати рух земних океанів? Чому Сонце, Місяць, Земля та зірки рухаються по передбачуваним орбітам? Справа в тому, що через свій дивовижний дизайн «небозвід сповіщає про творіння Його [Божих] рук». Незліченна кількість зірок на нічному небі свідчить про велич Бога. Неосяжні розміри небес проголошують Його славу.

Причина, чому «**безумний** у своєму серці сказав: Нема Бога» (Псалом 13:1), полягає в тому, що Бог завжди давав людині адекватні докази Свого існування. На жаль, нерозумна людина відкидає ці докази.

21:назва аЄвр. *Айєлет Хашахар*

21:9 аУ Вульгаті – *він покладав надію*; в Септуагінті – *він довіряв*; в Таргумі – *він славив*.

21:17 аЗа деякими єврейськими манускриптами, Септуагінтою, Вульгатою і сирійськими перекладами; в масоретському тексті – *як лев*.

[21:19] Оскільки старозавітні Писання вже були написані до 400 року до н.е., і оскільки відомо, що робота над Септуагінтою (грецьким перекладом Старого Заповіту) була завершена приблизно в 250 році до н.е., пророцтва із Псалмів передували приходу Ісуса Христа у світ на багато століть. І все ж на священних сторінках Книги Псалмів надано безліч доволі детальних тверджень стосовно конкретних подій, які відбулися в земному житті Христа. Ці подробиці свідчать про натхненність Біблії.

Наприклад, Давид написав цей псалом у X столітті до нашої ери. Безсумнівно, це месіанський псалом, що рясніє деталями, які передвіщають обставини смерті Месії. У вірші 19 псалмоспівець цитує Його просту заяву: «Ділять вони мій одяг між собою і за мій плащ кидають жереб». Усі четверо натхненних євангелістів Нового Заповіту першого століття (Матвій, Марк, Лука та Іван) включили ці деталі у свої оповідання про розп'яття Христа (Матвія 27:35; Марка 15:24; Луки 23:34; Івана 19:23–24).

Матвій і Лука просто стверджують, що воїни біля хреста поділили одяг Ісуса між собою, кидаючи за нього жереб, а Марк додав, «хто що візьме». За описом Івана (у 19:23), воїни змогли вирішити, хто з них візьме який із тих чотирьох предметів одягу і без жереба. Якщо вони змогли домовитися, що кожний з них візьме по одному предмету одягу на кожного, навіщо їм тоді було кидати жереб? Саме Іван дає додаткове роз'яснення:

> А воїни, розіп'явши Ісуса, взяли Його одяг і розділили його на чотири частини, кожному воїнові по частині, а також хитон. Хитон був не шитий, а весь згори тканий. Тож міркували між собою: Не роздираймо його, але киньмо жереб на нього, – кому припаде. Це щоби збулося Писання, яке гласить: Розділили Мій одяг між собою і за Мій плащ кидали жереб. Воїни так і робили (Івана 19:23–24).

Хитон не можна були поділити; він не був схожий на решту одягу, і, швидше за все, був набагато цінніший. Він був цільним і безшовним, тож мав стати нагородою лише одного воїна, а не бути розірваним на чотири частини. Тому вони погодилися кинути жереб, щоб вирішити, кому він дістанеться.

Ці безіменні римські воїни, яким того дня «випало» виконувати обов'язок розп'яття саме над засудженим Ісусом із Назарету, Якому того дня «випало» одягти той безшовний хитон, діяли виключно з власних міркувань. Вони не були євреями і, безсумнівно, не були знайомі з єврейськими Писаннями. Вони не були під впливом жодних зовнішніх таємничих сил, які могли заволодіти їхнім розумом і змусити їх несвідомо виконати пророцтво. І жоден учень не прошепотів їм на вухо такий наказ. І все ж слова, написані царем Давидом за тисячоліття до того, було втілено в життя з неймовірною точністю – слова, які на перший погляд могли суперечити одне одному: одяг мав бути розділений на окремі частини, але на нього кинули жереб. Римські

воїни мимоволі виконали передбачення стародавнього Писання в тому, що для них було не більш ніж простими, випадковими, незначними діями, які супроводжували виконання їхнього військового обов'язку, підкріпленими їх жадібним бажанням отримати користь від своєї жертви, придбавши Його матеріальні блага.

Але це ще не все. Доктрина про Богонатхненність є многогранною і при поступовому розгляданні кожної грані можна відкривати додаткові чудеса. Іван повідомляє, що предмет одягу, через який римські воїни змушені були кидати жереб, щоб визначити, кому він належатиме, був «не шитий, а весь згори тканий». Навіщо згадувати цю деталь? Яке значення може мати така, здавалося б, дрібниця? Щоби зрозуміти можливе пояснення, потрібно заглибитися в біблійне вчення. Оскільки автор Біблії – Бог, їй притаманна глибина, нехарактерна для авторів-людей. Це вказує на те, що її Автор не був обмежений плином часу або нездатністю передбачити чи скерувати майбутні події. Такі якості співрозмірні з природою божества.

У 1500 році до н.е. Бог дав ізраїльтянам закон Мойсея з положеннями заповіту, які керуватимуть ізраїльським народом протягом його існування як нації. Цей закон містив також положення про первосвященика, першим з яких був Аарон, брат Мойсея, призначений Самим Богом (Вихід 28). У День викуплення (*йом кіппур*) лише він один мав право увійти до Святого Святих у наметі зустрічі/храмі, щоб звершити викуплення за себе та весь народ (Левіт 16). Біблійна типологія – ще один справжній доказ натхненності Біблії – зображує Ісуса як нашого Первосвященика (Євреїв 3:1; 4:14; 9:11). Ісус виконує для християн дуже унікальні функції, паралельні функціям первосвященика, які критично необхідні, якщо ми хочемо бути спасенними і жити вічно з Богом на небесах. Серед предметів одягу, визначених Богом для первосвященика, була майстерно виткана «лляна одіж» (Вихід 28:39). Згідно Йосипа Флавія, ця «одіж» була безшовною: «Цей одяг не складався з двох частин і не був зшитий на плечах і боках, а був одним довгим одягом, витканим таким чином, щоб мати отвір для шиї; не навскіс, а з проділом по грудях і спині»[14].

Випадковість? Можливо. Тим не менш, Іван свідомо відзначив цю деталь. І римські воїни кинули жереб на безшовний хітон Месії, який непомітно вказував на те, що Він був Той, хто має викупити світ Своєї смертю на хресті. Поводження з одягом Ісуса Христа під час Його розп'яття демонструє натхненність Біблії та божественне походження християнської релігії.

21:28 аЗа масоретським текстом, Септуагінтою і Таргумом; у Вульгаті, арабських і сирійських перекладах – *Йому*.
22:6 аЗа Септуагінтою, сирійськими перекладами, Таргумом і Вульгатою; в масоретському тексті – *повернуся*.
27:8 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в Септуагінті, Вульгаті та сирійських перекладах – *сила Його народу*.
29:4 аЗа Кере і Таргумом; в Кетібі, Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *від тих, хто сходить у могилу*.
31:назва аЄвр. *масхіл*

[31:9] На відміну від тварин, люди мають Богом дану здатність досліджувати Боже вчення (вірш 8), розуміти його, а потім вирішувати підкорятися йому. Бог завжди давав людям право приймати власні рішення. Він не створив їх роботами, які не мають вибору, і ніколи не примушував їх корися Йому.

[32:6–9] Однією з головних причин шанувати Господа є те, що Він є всемогутнім Творцем всесвіту, який Він створив, просто промовивши його до існування. Для цього не було потрібно ані великого вибуху, ані мільярдів років еволюції. Натомість «Він сказав – і сталося, Він звелів – і було створене». Біблія послідовно й однаково представляє походження всесвіту на своїх сторінках: Буття 1:3, 6, 9, 11, 14, 20, 24, 26; Вихід 20:11; Псалом 148:5; Євреїв 11:3. Дивіться також статті на стор. 12 і 28 коментарів до Буття.

32:7 аВ Септуагінті, Таргумі і Вульгаті – *в сосуд*.
33:8 аАбо *Ангел*
34:5 аАбо *Ангел*

ПСАЛМИ ПРОКЛЯТТЯ

Критики Біблії, які ставлять під сумнів її Богонатхненність, наполягають на тому, що «псалми прокляття» є доказом того, що їх автори – звичайні люди. Наприклад, у Псалмі 17:41–43 написано: «Ти показав мені спини моїх ворогів, – я вигубив тих, хто мене ненавидить… Рознесу їх, як порох на вітрі, вирівняю їх, наче глину на дорогах». У Псалмі 34:1–8 читаємо:

> Господи, вчини суд над тими, що судяться зі мною, побори тих, що воюють зі мною. Візьми зброю та щит і підіймись мені на допомогу. Схопи списа і виступи проти тих, що мене переслідують… Хай посоромляться й зазнають стиду ті, що дошукуються моєї душі, хай обернуться назад і покриються ганьбою ті, що виношують проти мене зло. Нехай стануть вони як полова, що її розносить вітер, хай прожене їх Господній ангел. Нехай їхня дорога покриється темрявою і стане ховзькою, хай ангел Господній їх переслідує… Хай прийде на нього знищення, про яке не знає, нехай схопить його капкан, який сам прикрив, хай попадеться в нього собі на загибель.

А в Псалмі 54:16 – «Хай найде на них смерть, хай живими зійдуть в шеол…»

Критики Біблії стверджують, що такі псалми є доказом того, що Біблія не є натхненою Богом[15], аргументуючи це тим, що в них повно ненависті, мстивості та взагалі нехристиянського духу. Вони кажуть, що така «мова ненависті» доводить, що автори Псалмів не могли бути натхнені Богом і що єврейський Бог є таким самим кровожерливим племінним божеством, як і решта язичницьких ідолів, вигаданих звичайними людьми. Такі самі звинувачення лунають і на адресу всього Нового Заповіту, адже в ньому наводяться цитати зі словами прокляття зі Старого Заповіту у схвальному ключі[16].

Більше того, в Новому Заповіті містяться і власні «прокляття», які можна порівняти зі старозавітними. Так, апостол Павло написав: «Олександр, коваль, накоїв мені багато лиха; [нехай] Господь віддасть йому за його вчинками. Остерігайся його й ти, бо надто противиться нашим словам!» (2 Тимофія 4:14–15). Коли Павла притягли на суд єврейської влади, він постраждав, коли «первосвященик Ананій наказав своїм прислужникам бити його в уста. Тоді Павло сказав йому: Бог тебе битиме, стіно побілена! Ти ж сидиш, щоб судити мене за Законом, а наказуєш, переступаючи Закон, бити мене!» (Дії 23:2–3)[17]. Такі саркастичні вигуки Павла також можна побачити в його заклику до юдаїстів бути кастрованими (Галатів 5:12), і в його зауваженнях до коринтян:

> Адже вони – **лжеапостоли, робітники лукаві**, які видають себе за апостолів Христа. І не дивно, бо сам сатана видає себе за ангела світла. Тому не є щось надзвичайне, коли і **його слуги** видають себе за служителів праведності: **їхній кінець буде за їхніми вчинками**… Тому що будучи мудрими, ви радо зносите безумних (2 Коринтян 11:13–15, 19).

Чи такі біблійні уривки є недоречними, недобрими, нехристиянськими та ненависницькими? Чи Біблія суперечить сама собі в цьому питанні? Чи псалми прокляття компрометують натхненність авторів біблійних текстів? Як треба розуміти цю уявну невідповідність? Розгляньмо наступні сім пояснень.

ПРОРОЦТВА, ОСОБИСТІ ПОЧУТТЯ І ПОЕЗІЯ

По-перше, деякі з цих псалмів є просто пророчими: автор лише проголошує, на що заслуговують вороги Бога і що насправді спіткає їх, не передаючи при цьому власних бажань[18]. По-друге, в деяких із цих псалмів можуть бути виражені почуття тих, хто буде мститися ворогам Бога, – армій, які Бог використає для покарання нечестивих[19]. По-третє, потрібно розуміти, що єврейській поезії притаманні дещо екстравагантні, перебільшені, пристрасні та мальовничі вислови, які не потрібно сприймати буквально[20]. Східна думка часто висловлювалася такими словами й мовними зворотами, які західна свідомість могла сприймати як неповагу, хоча насправді промовець не був зневажливим (наприклад, коли Ісус звернувся до Марії «жінко», Івана 2:4).

ГРІХ – ЦЕ ДІЙСНО ПОГАНО

Хоча перші три пояснення[21] є доволі слушними, четверте, більш актуальне пояснення стосується того факту, що більшість людей не усвідомлюють усієї огидності й тяжкості гріха та потреби всіляко засуджувати його. У наш час, коли просте твердження про те, що певний вчинок є гріховним, вважається «мовою ненависті», «зловмисництвом» і «нетерпимістю», більшості людей стає все важче усвідомити огидність гріха. Але людям абсолютно необхідно привчати, формувати та приводили свої моральні почуття у відповідність до Божих приписів. Вони повинні «плекати в собі ті самі думки, що й у Христі Ісусі», щоб мати збалансовану і правильну оцінку та ставлення до кожної людської дії. Правильна оцінка духовної реальності вимагає, щоб ми «ненавиділи зло» (Римлян 12:9) і «всяку дорогу неправди» (Псалом 118:104). Ми повинні мати таку саму справедливу відразу до всього духовно огидного та шкідливого, що й Бог.

Випадок з ізраїльтянами в Пеорі є належним прикладом того, яка приблизно може бути належна і справедлива реакція на гріх. Коли Пінхас прослідував за розпусною парою в намет і одним ударом пространомив їх обох списом, Божа оцінка його дій вбачається в таких словах:

> Пінхас, син Елеазара, сина Аарона-священика, зупинив Мій гнів від ізраїльських синів, коли Я дійсно **виявив ревнощі до них**, і Я у Своїх ревнощах не вигубив ізраїльських синів. Таким чином скажи: Ось Я даю йому Мій завіт миру! І буде для нього і для його нащадків після нього завіт вічного священства – за те, що **він виявив ревність за свого Бога** і звершив викуплення за ізраїлевих синів! (Числа 25:11–13).

Одна з головних причин, чому атеїстів і їм подібних непокоять псалми прокляття, полягає в тому, що вони виходять із власних хибних уявлень про природу нескінченного, вічного Бога, який є досконалим у всіх Своїх проявах. Якщо такий Бог існує (а Він існує), то такі псалми схоплюють суть досконалої любові в гармонії з досконалою справедливістю. Ця думка підводить нас до п’ятого пояснення.

БОГ ДОСКОНАЛИЙ

Бог праведний. Сама Його природа протилежна злу. Божий характер і сутність – справедливість, доброта і свята ненависть до всього гріховного – вимагають від Нього двох дій: 1) виразити Свою любов до людей, відкупивши їхні гріхи, щоб дати їм можливість отримати прощення, і 2) потім покарати тих, хто вирішив відкинути цю любов. Оскільки люди віддалися гріху, вони втратили належну перспективу, через яку вони можуть правильно оцінити праведну природу Бога. Отже, нам бракує чіткого розуміння того, чому псалми прокляття є духовно чистими.

ПОКАРАННЯ – НЕ ЗЛО

Шосте пояснення стосується того факту, що покарання є правильним і добрим і не суперечить справжньому співчуттю. Сучасній культурі важко зрозуміти, що відплата є божественним, праведним принципом, який застосовується як до окремих осіб, так і до груп людей (наприклад,

народів). Усі дані Богом закони передбачають відповідні справедливі покарання, які є корисними і правильними для застосування у випадку їх порушення. Справді, закони без покарань були б фарсом! Розгляньмо натхненний звіт літописця про правління Цідекії:

> І Господь, Бог їхніх батьків, посилав до них через Своїх вісників, рано встаючи і посилаючи, **бо щадив** Свій народ і Своє помешкання. А вони насміхалися з Божих вісників, зі зневагою ставилися до Його слів і кепкували з Його пророків, аж **доки Господній гнів не прийшов** на Його народ, доки вже не було зцілення. І Він навів на них царя халдеїв, побив їхніх юнаків мечем у домі їхньої святині, **не пощадив** юнака, дівчини, старця і престарого, – усе передав у його руку (2 Хронік 36:15–17).

Зверніть увагу на те, що Бог «щадив» народ, посилаючи до нього Своїх вісників, які попереджали й інформували людей про те, як вони могли бути щасливими та праведними. Але вони знехтували цими настановами, що природно і справедливо викликало «Господній гнів». Той гнів проявився у вигляді ворога, який спустошив їхню землю. Ворог «не пощадив» нікого, із чого випливає, що досконале Боже співчуття не означає, що Він залишить людей без належного покарання за їхній вибір.

Цікаво, що усвідомлення цього духовного принципу є складовою частиною нашої людської природи (і це неможливо пояснити на основі натуралістичної еволюції). Насправді ми схвалюємо покарання, якщо воно застосовується належним чином – від правильного виховання дітей до заслуженого покарання масового вбивці. За схвалення покарання винних нас можна звинувачувати не більше, ніж за схвалення виправдання невинних. Бог започаткував як закони, так і належні **покарання** за їх порушення («прокляття закону», Галатів 3:10). Апостол Петро натякнув на доцільність покарання, коли запитав християн: «Адже яка честь, коли зазнаєте покарання за провини?» (1 Петра 2:20). Тілесне покарання за певні провини є доцільним (пор. Второзаконня 25:2; Псалом 88:33; Луки 12:47–48). Дійсно, Біблія проникливо стверджує: «Рани від побоїв – лікарство від зла, а рани приникають у закутки нутра» (Приповісті 20:30)[22].

Природа Бога визначає гріх і покарання. Закон був даний Богом, щоб визначити злочин і справедливе покарання за нього. Чим більше наше суспільство відходить від дотримання закону та застосування покарання, тим більше воно буде охоплене злочинністю та потопатиме в анархії та кровопролитті.

Належне покарання

Коли Павло став перед судом римського прокуратора Юдеї Порція Феста, щоб дати відповідь на висунуті проти нього звинувачення, він заявив: «Якщо ж кривду або щось варте смерті я вчинив, **то не відмовляюся вмерти**» (Дії 25:11). Це є натхненним, мовчазним визнанням справедливості смертної кари – належного покарання за вчинок, гідний смерті. Бог завжди задіював цивільний уряд, щоби чинити відплату тим, кого треба було покарати. Як Павло пояснив християнам у Римі, «правитель [цивільний уряд] – Божий слуга, він тобі на добро. А якщо зло робиш, бійся, бо **не даремно він носить меч**. Він є **Божим слугою**, який відплачує покаранням тому, хто чинить зло» (Римлян 13:4). Для уряду «носити меч» (тобто застосувати смертну кару) є «добре» і не «даремно», тобто не є недоречним або марним. Божа воля полягає в тому, щоби тим, хто вчиняє злочини проти суспільства, чинилася протидія та належне переслідування відповідно до праведних принципів. Бог вимагає від кожної людини бути відповідальною за свої вчинки. Цей принцип неодноразово повторювався в кодексі цивільного права, який Бог дав ізраїльтянам, за допомогою фраз «його кров на ньому» (Левіт 20:9, 13, 27; Второзаконня 19:10; Єзекіїла 18:13; 33:5) і «його кров на його голові» (Ісуса Навина 2:19; 2 Самуїла 1:16; Єзекіїла 33:4; Дії 18:6).

Неправильно визначене співчуття

Значна частина суспільства була відірвана від моральних установ, які Бог дав народам для розуміння людської поведінки. Більшість людей приймають рішення щодо етики та моралі на основі особистих думок, які здебільшого ґрунтуються на їхніх емоціях і почуттях, тобто залежать від того, як їм усе **здається**. Тому вони неправильно визначають «співчуття». Лише Бог може визначити, що таке співчуття, та гармонізувати його зі справедливістю та покаранням. Закон Мойсея містить Боже визначення належного покарання в широкому, узагальнюючому принципі *lex talionis*: «Твоє око не матиме пощади. Життя за життя, око за око, зуб за зуб, рука за руку, нога за ногу» (Второзаконня 19:21). Цей припис не був ані нелюбовним, ані аморальним. Він мав на меті сприяти справедливому покаранню.

Змінюючи Божі закони, вважаючи себе співчутливими та милосердними (тобто дозволяючи нашому «оку мати пощаду»), ми можемо бути винними в невиконанні та руйнуванні цілей Бога. Дійсно, багато зарозумілих політиків і суддів винні в тому, що вважають себе більш люблячими, ніж Бог. Вони переосмислюють любов як сентиментальність, суб'єктивність і «толерантність», що вимагає дозволити всім людям робити все, що їм хочеться, – без запитань і осуду. Вони не здатні або не бажають зрозуміти ідею, що Бог продовжуватиме любити кожну людину, засуджену до пекла, – так само як люблячі батьки неохоче заподіюють своїм дітям біль під час належного покарання. Справжнє співчуття не може і не виключає застосування справедливого покарання. Навпаки, щира любов радо сприймає його.

Здорове поєднання співчуття та справедливості насправді видно в самих псалмах прокляття. Наприклад, у Псалмі 108 Давид пояснює, що нечестиві відплатили за його любов і добро ненавистю і злом: «Замість того, щоб **любити** мене, нападають на мене, а я – молюся. Вони віддають мені злом **за добро** і ненавистю – за **мою любов**» (вірші 4–5). Псалом 82 поєднує заклик автора до нечестивих відчути сором і жах із бажанням, щоб вони схаменулися, перестали чинити зло і виправилися перед Богом: «Покрий їхні обличчя соромом – **і вони будуть шукати Твого Імені**, Господи! Нехай посоромляться і хай навіки будуть охоплені страхом, нехай вкриються ганьбою і пропадуть, – **тож взнають, що Твоє Ім'я – Господь, що Ти єдиний Всевишній на всій землі**» (вірші 17–19). Псалмоспівець молився навіть за своїх ворогів (34:12–14), як це повинні робити християни (Матвія 5:44). Насправді, відповідне покарання того, хто відкидає любов, є подальшим розширенням любові – любові до добра і справедливості, любові до Бога і навіть любові до нечестивих. Сучасне спотворене розуміння цих вічних принципів передбачає, що тих, хто засуджує самого сатану, слід висміювати як «нетерпимих», «нелюблячих» і винних у вживанні «мови ненависті».

Виправдання нечестивих

Та сама недуга охопила і систему кримінального правосуддя, яке перетворилося на вміння вести перемовини, коли прокурори та адвокати торгуються між собою за долю винних: прокурор прагне отримати якомога суворіше покарання для обвинувачених, а адвокат – домогтися мінімального покарання для клієнтів. Перше й головне визначення вини чи невинності відійшло на задній план. Скільки вбивць було засуджено до тюремного ув'язнення, а деяким з них навіть дозволено згодом звільнитися? Сьогодні вкрай необхідно почути слова Бога, сказані через закон Мойсея: «І **не візьмете викупу за душу від убивці**, на якому вина і який засуджений на смерть: він неодмінно має померти» (Числа 35:31). Система правосуддя перетворилася на мистецтво «укладання угод» зі злочинцями – ще одному вираженні отримання викупу за «душу» вбивці. Як сміє будь-який суддя чи присяжний пощадити життя людини, яку Бог вимагає стратити? Бог попередив ізраїльтян: «Будеш триматися подальше від несправедливого слова. Не вб'єш невинного чи праведного, адже Я не оправдаю винуватого» (Вихід 23:7). Бог проголошує, що Він не виправдає того, хто вбиває невинну людину. Але скільки адвокатів прагнуть виправдати своїх винних клієнтів, тим самим виправдовуючи нечестивих?

Більше століття тому, Мозес Лард прокоментував негативний вплив, який чинить на американське суспільство злочин вбивства (зазначений в Римлян 1:29) і передбачив жахливу реакцію Бога на неспроможність американського суспільства впоратися з цим злочином згідно з Його волею:

> Цей злочин, згідно з Біблією, **завжди повинен каратися смертю**. Але в наші дні, особливо в нашій країні, це взагалі приносить із собою лише значну (хоча й дурну) славу, а не смерть. Але ми можемо бути впевнені в тому, що Бог одного дня покарає народ цієї країни **страшною відплатою за поблажливість, яку вони виявляють до цього злочину**. Позбавте життя того, хто навмисно і зі злим умислом позбавляє життя свого ближнього, – робіть це неодмінно, робіть це завжди, і вбивства припиняться. Якщо цього не зробити, ви породжуєте розлючений натовп; бо світ схильний думати, що вбивця, якого повісить цей натовп, є меншим злом, ніж убивця, якого звільнив корумпований суд, щоб він знову міг вбивати, коли захоче. Це патологічне і найзгубніше почуття, яке через хворобливе співчуття до вбивці забуває про те, **що належить Богові, суспільству та вбитому. Воно позбавлене справедливості; не є воно також і належним виявом милосердя**[23].

Його висновкам вторить Р. Л. Уайтсайд:

> Безглуздо очікувати чогось іншого, крім збільшення кількості вбивств… Ось що може зменшити їх кількість: 1) **швидке й рішуче покарання вбивці**, 2) виховання у підростаючого покоління більшої поваги до людського життя та 3) навчання його глибшої пошани перед Богом і Його Словом, переконуючи молодих людей у тому, що Бог є верховним правителем, пере Яким ми відповідальні. Також, людям було б дуже корисно нагадати, що велика кількість дурних спекуляцій **не скасовує реальність пекла**[24].

ЗАСУДЖУВАТИ ЗЛО ПРАВИЛЬНО

Останнє пояснення, яке встановлює легітимність і божественне походження псалмів прокляття, стосується того, що проголошення жахливого духовного становища людини є **святим, правильним і добрим** (Приповісті 27:5). Нинішня «політкоректна» частина суспільства, яка, безсумнівно, бажає виправдати власні гріхи (Луки 10:29), вважає викриття неправильної поведінки «підлим», «осудливим», «нетолерантним» і «ненависним». Але духовно мисляча людина, яка прагне наслідувати дух і ставлення Бога, розуміє цінність і необхідність відвертості в засудженні поведінки, яка ставить під загрозу безпеку суспільства та душі. Ось чому Петро так різко відреагував на спробу Симона підкупити апостолів грошима. Ось чому Павло міг натхненно написати про вчителів-юдаїстів, які прагнули занепастити душі християн: «О, коли б були навіть відсічені ті, хто підбурює вас!» (Галатів 5:12, переклад І. Огієнка). І ось чому Сам Ісус виголосив «горе» книжникам і фарисеям, назвавши їх «лицемірами», «синами геєни», «сліпими проводирями», «безумними і сліпими», «побіленими гробами», «повними» лицемірства й беззаконня» і «зміями, породам гадючим» (Матвія 23). Прокляття мали на меті сигналізувати про надзвичайний духовний стан, коли праведна людина відчайдушно бореться за честь і репутацію Бога, намагаючись навернути непокірних до Нього. Прокляття також підбадьорюють і заспокоюють вірних, спонукаючи їх набратися мужності та продовжувати свою духовну боротьбу.

ПІДСУМОК

Усі ці пояснення вказують на той факт, що бажання падіння та відповідного покарання Божих ворогів не може бути неправильним. Ті, хто прагне побачити виконання Божої волі на землі (Матвія 6:10), бажатимуть і молитимуться, щоб Боже правосуддя здійснилося для всіх і покарання настигло тих, хто на це заслуговує. Це бажання не передбачає особистого злого умислу чи духу помсти. І дійсно, у псалмах прокляття висловлені

- чиста, безкорислива ревність за честь Бога;
- свята ненависть до того, що суперечить природі Бога та Його божественним цілям;
- справедливе обурення – гнів без гріха (Ефесян 4:26);
- бажання відстоювати праведний характер Бога;
- бажання відплати тим, хто зневажає Бога;
- бажання прославити Божу справедливість і доброту.

Одне питання

Але як можна примирити вигуки з «псалмів прокляття» з уривками, які застерігають вірних не радіти смерті нечестивих? Наприклад: «Ти не мав дивитися на день твого брата в день його нещастя, і ти не мав радіти над синами Юди в день їхнього винищення, ти не повинен був гордо говорити в день скорботи» (Авдія 12). Або: «Якщо твій ворог упаде, не втішайся, і хай не радіє серце твоє, коли він спіткнеться» (Приповісті 24:17)[25]. Ісус заповів любити своїх ворогів (Матвія 5:44; Луки 6:35). Павло наставляв християн благословляти тих, хто їх переслідує, перемагати зло добром і ніколи не віддавати злом за зло (Римлян 12:14, 21; 1 Солунян 5:15). Петро сказав те саме в 1 Петра 3:9.

Відповідь полягає в тому, що ми, як і Бог, не хочемо, щоби хтось був втрачений назавжди. Ми не відчуваємо радості чи захвату від того, що хтось помирає заблудлим і приреченим на вічні муки. Ми не бажаємо зла чи особистої помсти тим, хто нас образив. Пророк Єзекіїл цитує слова Бога стосовно цієї риси Його божественної природи: «Хіба Я втішаюся смертю безбожного, а не радше тим, щоби відвернути безбожного з його дороги і щоби він жив? Поверніться, зверніть з ваших поганих доріг. І чому помираєте, доме Ізраїля?» (33:11). Павло посилався на цю божественну рису, коли писав, що Бог «бажає, щоб **усі люди** спаслися і прийшли до пізнання істини» (1 Тимофія 2:4). Петро додав, що Бог «не бажає, аби **хтось** загинув, а щоб усі прийшли до каяття» (2 Петра 3:9). **Божа воля в тому, щоб жодна людина не потрапила до пекла!** Отже, усі, хто опиниться у пеклі, самі вирішили бути там, виходячи з вибору, який вони зробили під час свого життя на землі – єдиного випробувального періоду. Вони не можуть логічно чи справедливо звинуватити когось іншого у власному виборі.

У повній гармонії з цим принципом, ми також повинні бажати, щоби ті, хто відмовляється відвернутися від своїх злих шляхів, відповіли за це (пор. позицію Мойсея в Числа 14:13–23). Яка людина при здоровому глузді не бажає, щоб ґвалтівник дитини – скажімо, п'ятирічної дівчинки – був спійманий і покараний за його ганебні вчинки? Хоча ми не повинні плекати в своїх серцях ненависть до такої деградованої особи, ми повинні мати праведне бажання, щоб її притягнули до відповідальності за огидну поведінку та належним чином покарали. Саме таке раціональне, праведне бажання є одним із найважливіших принципів, відображених у псалмах прокляття.

Окрім бажання відплати за всю погану поведінку (визначену Самим Богом), ми повинні бажати відстоювати праведний характер Бога. Як і автори псалмів, ми маємо довіряти Богові в тому, що Він здійснить відповідну помсту у Свій власний спосіб, у Свій власний час. Хоча Бог не бажає, щоби хтось загинув, хоча Він любить – **досконалою** любов'ю – кожну людину, яка колись жила на землі протягом тисячоліть людської історії, Він, тим не менш, прямо проголосив, що вкине переважну більшість із них у місце вічних мук (Матвія 7:14)[26]. Ми повинні поважати цей логічний принцип, і закликати всіх людей наслідувати його.

ВИСНОВОК

Атеїсти та скептики не можуть раціонально використовувати псалми прокляття для спростування божественного походження Біблії. Навпаки, такий матеріал можна очікувати знайти в документі, створеному святим, безкінечним Богом. Не можна навести жодного логічного аргументу з цих псалмів, який би доводив, що Біблія не натхнена Богом.

Усі люди на землі зобов'язані визнати існування духовної реальності, поки ще не пізно. Над нами нависло остаточне прокляття. Прислухайтесь до слів Ісуса: «Кажу вам, друзям Моїм: не бійтеся тих, хто вбиває тіло, а після цього не можуть більше нічого зробити. Скажу вам, кого боятися: бійтеся того, хто має владу, вбивши, ще й у геєну вкинути. Так, кажу вам: того бійтеся!» (Луки 12:4–5). Загроза пекла і відправлення в пекло не є ані проявом нелюбові, ані нечестя. Усі свідомі люди при здоровому глузді мають можливість вибрати правильний шлях у житті, який приведе їх до небесного дому (Об'явлення 21:10–27). Бог, про Якого розповідає Біблія, щиро бажає й очікує, щоб ми скористалися цією здатністю. Кожен сам визначає власну вічну долю своїми діями під час земного життя.

36:36 аЗа масоретським текстом, Септуагінтою і Таргумом; в сирійських перекладах і Вульгаті – *я проходив*.

[39:7–9] Одним із доказів натхненності Біблії є провісні пророцтва, написані людьми, які сумлінно записали докладні передбачення, що стосувалися подій, які мали відбутися за кілька сотень років у майбутньому. Одним із таких прикладів є пророцтво із цього Псалма, яке цитує автор Послання до євреїв. Він вкладає ці слова в уста Ісуса, застосовуючи це передбачення до Його втілення та жертви на хресті. Ця цитата взята із Септуагінти, а не з оригінальних єврейських Писань: «Тому, входячи у світ, Він каже: Жертв і приношень Ти не схотів, але Ти приготував Мені тіло. Всепалення і жертви за гріх Тобі не до вподоби. Тоді Я сказав: Ось іду, – на початку книги написано про Мене, – щоб виконати, Боже, Твою волю» (Євреїв 10:5–7). Біблія навчає, що Бог прийшов на землю в людському тілі, щоби принести Себе в жертву викуплення за гріхи людей (Галатів 2:20; 1 Тимофію 2:6; Титу 2:14). Послання до євреїв було написане в першому столітті нашої ери, а псалми були написані за кілька сотень років до цього. Псалом 39 був імовірно написаний Давидом за тисячу років до приходу Христа. Це означає, що передбачення від виконання відділяє тисяча років. Навіть найбільш ліберальне датування Псалмів поміщає їх написання до першого століття нашої ери. Вважається, що грецький переклад Біблії був завершений у третьому столітті до нашої ери, а це означає, що Псалми також мали бути написані до того часу.

Але наскільки детальним було це передбачення? Чи містило воно розпливчасті узагальнення та неоднозначні фрази, які можна було застосувати до будь-чого? У жодному разі. Серед деталей передбачення зауважте, що саме Бог (Отець) підготовив і надав тіло, в яке втілився Ісус (Син). Це тіло замінить жертви тварин і приношення, які були складовою частиною старозавітної системи спокути за гріхи. Навряд чи такі передбачення є розпливчастими чи двозначними. Насправді вони є надзвичайно специфічними та складними. Ісус Христос тимчасово залишив небесне царство, щоб виконати величну, незбагненну мету принесення Себе в жертву за гріхи заблудлого людства (Филип'ян 2:6–8).

[40:10] Хоча Давида зрадив близький друг, якому він довіряв, це твердження також має вторинне (і, що більш важливе, Христологічне) застосування, яке було справджене та процитоване в Івана 13. Цікаво, що коли Ісус процитував цей вірш Своїм апостолам у ніч, коли Його було зраджено (Івана 13:18), Він опустив фразу «якій Я довіряв». Безсумнівно, ця частина твердження Давида стосувалася лише його обставин, бо «Ісус із самого початку знав… хто є той, котрий Його зрадить» (Івана 6:64).

41:назва аЄвр. *Масхіл*

41:3 аВ масоретському тексті і Вульгаті – *перед Богом*; в деяких єврейських манускриптах, Септуагінті, сирійських перекладах і Таргумі – *я побачу обличчя Бога*.

41:5 аВ масоретському тексті і Таргумі – *за допомогу Його обличчя*; в деяких єврейських манускриптах, Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *за допомогу моєму обличчю, мій Боже*.

41:7 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в деяких єврейських манускриптах, Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті слова *Боже мій* стоять в кінці вірша 6.

43:назва аЄвр. *Масхіл*

43:5 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в Септуагінті та Вульгаті – *і моїм Богом*.

bЗа масоретським текстом і Таргумом; в Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *хто проголошує*.

44: назва аЄвр. *Шошаннім*

bЄвр. *Масхіл*

47:15 аЗа масоретським текстом і сирійськими перекладами; в Септуагінті та Вульгаті – *навіки*.

48:12 аЗа Септуагінтою, сирійськими перекладами, Таргумом і Вульгатою.

48:13 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *не розуміє* (пор. вірш 21).

49:18 аВ Септуагінті, сирійських перекладах, Таргумі та Вульгаті – *біг*.

50:6 аЗа Септуагінтою, Таргумом і Вульгатою.

[50:7] Дехто припускає, що в цьому вірші Давид визнав успадкування первородного гріха, але це не так. Немовлята не мають гріха; вони невинні (прочитайте Матвія 18:3; 19:14). Псалом 50 – це прекрасна пісня смиренного покаяння, написана поетичною, гіперболічною мовою. У п'ятому та шостому віршах Давид проголосив: «І мій гріх **постійно** переді мною. Тобі, Тобі **одному** я згрішив». Безсумнівно, Давид мав на увазі, що в його житті мав місце гріх, і, оскільки він гостро усвідомлював свій гріх, то висловив свій сум через це (знову ж таки, за допомогою гіперболічної, образної мови).

У Псалмі 57:4 Давид написав, що люди говорять неправду «від народження». Оскільки немовлята не вміють навіть говорити, а тим більше говорити неправду, ми знаємо, що в цьому псалмі Давид не говорить буквально. Також зауважте, що Йов (очевидно використовуючи гіперболу) сказав, що він піклувався про сиріт і вдів **від самого свого народження** (Йова 31:18). Чи допомагав він вдовам і сиротам? Так. Чи він дійсно робив це буквально «від лона своєї матері»? У запитанні вже міститься відповідь.

Давид не був грішником від народження. Але, як дорослий чоловік, розмірковуючи про своє життя (і особливо про свій гріх з Вирсавією), він міг правдиво судити про свої гріхи та висловити свій глибокий сум через це, використавши гіперболу. Дивіться також Римлян 7:9.

51:назва аЄвр. *Масхіл*

КЛАСИЧНІ АРГУМЕНТИ ІСНУВАННЯ БОГА

КОСМОЛОГІЧНИЙ

Космос є доказом існування Бога[27]. Оскільки ніщо не виникає з нічого, і все повинно мати адекватну попередню причину, всесвіт має завдячувати своїм існуванням вищій силі: Непорушному рушію або Першорушію, безпричинній Першопричині. Ця «необхідна істота» має бути неумовною початковою силою, що стоїть за кожною умовною річчю у всесвіті. Якби не існувало неумовної безпричинної Першопричини, все припинило б своє існування у вічному часі.

Цей закон причини та наслідку вимагає, щоб кожен наслідок у всесвіті, включаючи і сам всесвіт, мав відповідну причину. Слід – це наслідок, який вимагає причини. Будь-яка **матерія** є наслідком, причиною якого повинен бути **розум**. Гніздо не створює птаха, який сидітиме в ньому; телескоп не створює астронома, який дивитиметься крізь нього; автомобіль не створює водія, який керуватиме ним. Автор Послання до євреїв так сформулював космологічний аргумент: «Кожен дім хтось будує, а Той, Хто збудував усе, є Бог» (Євреїв 3:4).

Перший і другий закони термодинаміки доводять, що матерія не вічна і що вона не могла створити сама себе. Спонтанне зародження життя з нічого або з неорганічної матерії науково **неможливе** – це пряме порушення закону біогенезу. Тому залишається єдине правдоподібне, раціональне пояснення: увесь матеріальний всесвіт створив безкінечний Творець. Для більш докладного обговорення цієї теми див. Євреїв 11:3, Псалом 99:3, а також статтю «Космологічний аргумент існування Бога» на стор. 27 вступних коментарів.

ТЕЛЕОЛОГІЧНИЙ

Слово «телеологічний» походить від грецького слова *телос*, що означає «кінець або мета»[28]. Устрій всесвіту демонструє порядок, складність і задум, які передбачають намір і мету. Отже, повинен існувати великий Архітектор. Призначення природи передбачає розумного Архітектора, творчий Розум, а не випадковість чи безглузді, механічні сили природи. Всесвіт демонструє наявність мислячої, плануючої, цілеспрямованої Істоти, яка стоїть за ним, – проектуючої, контролюючої Сили, яка має щось спільне з нашим власним розумом. Вільям Пейлі (1723 – 1805) наполягав на тому, що існування годинника вимагає наявності годинникаря. Годинники не еволюціонують – як не еволюціонував і всесвіт. Автори біблійних писань часто посилаються на цей аргумент існування Бога: Псалом 18:2–7; 138:14; Матвія 6:26–29; 10:29; Дії 14:17; Римлян 1:20[29].

МОРАЛЬНИЙ

Люди повсюди мають внутрішнє усвідомлення правильного і неправильного – почуття «належності» – вроджену здатність робити моральний вибір. Тварини не виносять моральних суджень і не несуть відповідальності за «правопорушення». Цей внутрішній механізм, який дає нам відчуття того, як «має бути», називається **совістю** або **сумлінням**. Ми володіємо цим внутрішнім механізмом, тому що, на відміну від тварин, ми були створені «за образом Божим» (Буття 1:26). Сумління не надає змісту правильному і неправильному. Моральні переконання походять із **зовнішніх** джерел (батьків, книг, освіти, Біблії). Сумління просто породжує в нас почуття провини, коли ми порушуємо власну систему цінностей. Цей вимір нашого єства настільки крихкий і чутливий, що його можна пошкодити (1 Тимофія 4:2).

Усі люди настільки гостро відчувають тягар моральних приписів, що, порушуючи правила, намагаються перекласти відповідальність за це на інших. Отже, серед людства існує переконання, що ми повинні поводитися певним чином. Совість – це не просто тваринний інстинкт. Наприклад, відчуття бажання допомогти комусь відрізняється від відчуття **обов'язку** допомогти, хочете ви цього чи ні. Автори книг Біблії часто посилаються на совість: Дії 23:1; 24:16; Римлян 2:15; 1 Коринтян 8:7, 10, 12; 10:25–29; 1 Тимофія 1:5, 19; 3:9; Тита 1:15; Євреїв 10:22; 13:18; 1 Петра 3:16. Еволюція не може задовільно пояснити існування цієї внутрішньої людини, моральної природи, нашого сумління. Наша моральна схильність може походити лише від найвищої моральної Істоти, морального Архітектора та Творця, Який надав людському духу почуття належності. Дивіться також статтю на стор. 6.

ІНТУЇЦІЙНИЙ

Протягом століть люди демонстрували, що «відчувають» існування Бога[30]. У нас є схильність, яка виходить за межі цього матеріального всесвіту й сягає іншого, трансцендентного світу. **Людина невиправно релігійна**. У якому б столітті чи частині світу ні жили люди, вони завжди поклонялися комусь або чомусь (навіть якщо об'єкти їхнього поклоніння були незаконними або недозволеними). Вони виявляли загальну тугу за Богом (Дії 17:24–28). Усім суспільствам був притаманний певний вид релігійної віри та поклоніння. Оскільки людський рід повсюдно поклоняється, ми очікуємо знайти кінцевий об'єкт, гідний нашого поклоніння. Дійсно, Бог створив людей із вродженим духовним бажанням поклонятися. Дивіться статтю на стор. 3 коментарів до Екклезіаста.

ЕСТЕТИЧНИЙ

Краса існує у всесвіті: у природі, у мистецтві (музика, література, архітектура, живопис, скульптура), у будові тіла людини. У людей є здатність оцінювати та розрізняти поняття краси в природі – здатність, яка не могла еволюціонувати. Дивіться статтю на стор. 10 коментарів до Екклезіаста.

ОНТОЛОГІЧНИЙ

«Бог – це те, за що неможливо уявити нічого більшого»[31]. Люди здатні уявити собі те, за що немає нічого більшого. Але я можу подумати про щось більше, ніж **ідея** того, за що немає нічого більшого, – про **існування** того, за що немає нічого більшого. Отже, Бог повинен існувати. Щоби безумний у Псалмі 52:2 міг сказати: «Немає Бога», він повинен мати в своєму розумі концепцію Бога. Заперечення існування Бога є уступкою Його існування. Ми не можемо думати про те, чого не існує, – те, що не є просто новою комбінацією раніше відомих елементів. Оскільки люди не можуть мати уявлення про те, чого не існує в абсолютному сенсі, той факт, що ми можемо мати уявлення про Бога, є доказом Його існування. Крім того, ідея Бога не виникла через міркування (скептики вважають ідею Бога нерозумною) чи уяву (оскільки людський розум може лише синтезувати, об'єднувати тощо), а мала походити від первинної комунікації (одкровення) між Творцем і творінням[32].

52:назва аЄвр. *Масхіл*

53:назва аЄвр. *негінот*

bЄвр. *Масхіл*

54:назва аЄвр. *негінот*

bЄвр. *Масхіл*

55:назва аЄвр. *Йонат Елен Рехокім*

[54:16] *Дивіться стор. 10 щодо псалмів прокляття по типу цього.*

56:назва аЄвр. *Аль Ташхет*

57:назва аЄвр. *Аль Ташхет*

[57:7–11] *Дивіться стор. 10 щодо псалмів прокляття.*

58:назва аЄвр. *Аль Ташхет*

58:10 аЗа деякими єврейськими манускриптами, Септуагінтою, Таргумом і Вульгатою; в масоретському тексті і сирійських перекладах – *Його сила*.

58:11 аЗа деякими єврейськими манускриптами, Септуагінтою і Вульгатою; в Кере – *Бог милості*; в Кетібі, деяких єврейських манускриптах і Таргумі – *О, Боже, моя милість*; в сирійських перекладах – *О, Боже, Твоя милість*.

58:16 аЗа масоретським текстом, сирійськими перекладами і Таргумом; в Септуагінті та Вульгаті – *виють*.

59:назва аЄвр. *Шушан Едут*

59:14 аПорівняйте вірші 7–14 з 107:7–14

60:назва аЄвр. *негінах*

66:назва аЄвр. *негінот*

67:4 аЗа масоретським текстом; в Таргумі – *на хмарах* (пор. вірш 34 та Ісаї 19:1).

67:24 аЗа Септуагінтою, сирійськими перекладами, Таргумом і Вульгатою.

67:29 аВ Септуагінті, Таргумі та Вульгаті – *Прояви, о Боже*.

68:назва аЄвр. *Шошаннім*

69:3 аВ масоретському тексті, Септуагінті, Таргумі та Вульгаті – *обернуться назад*; в деяких єврейських манускриптах і сирійських перекладах – *жахнуться* (пор. 39:15, 16).

71:5 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в Септуагінті та Вульгаті – *Вони триватимуть*.

72:7 аВ Таргумі – *їхнє обличчя*; в Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *їхнє беззаконня*.

73:назва аЄвр. *Масхіл*

[73:14] Автор Псалму згадував левіафана двічі. У першій алюзії він звертається до Бога: «Силою Своєю Ти розділив море, Ти розтрощив у водах голови зміїв. Ти розчавив голови дракона (*левіятана* у І. Огієнка) і дав його на поживу народам – жителям пустині». Псалмоспівець говорить так, ніби і «морські змії», і «левіафан» є історично реальними істотами. Чи слова «море» і «води» виражають буквальні поняття? Чи «народи – жителі пустині» реальні? Дійсно, у тому самому контексті, в якому псалмоспівець звеличує могутність і право Бога знищувати Своїх ворогів (вірш 11), він зазначає, що Бог пробиває джерела і потоки та висушує могутні ріки (вірш 15); Він контролює день і ніч, літо і зиму (вірші 16–17) – і Він єдиний, Хто може віддати левіафана на поживу людям. Усі ці явища є буквальними ознаками створеного порядку. Так само як і левіафан.

Але як щодо посилання на «голови» левіятана? Хіба це не є доказом того, що тут ідеться не про буквальну тварину, а про якесь семиголове міфічне чудовисько? Дослідники івриту відзначають, що оскільки єврейське слово левіафан не має форми множини, воно може використовуватися в **збірному** сенсі для позначення всіх левіафанів[33]. Отже, слово «голови», ймовірно, є натяком на голову кожного левіафана, або голови усіх левіафанів.

74:назва аЄвр. *Аль Ташхет*
75:назва аЄвр. *негінот*
75:3 аТобто, Єрусалимі
77:назва аЄвр. *Масхіл*
79:назва аЄвр. *Шошаннім*
bЄвр. *Едут*
79:12 аТобто, Середземного
bТобто, Євфрату
80:назва аЄвр. *Аль Гіттіт*
81:1 аЄвр. *елохім, сильні* – тобто, судді
81:6 аЄвр. *елохім, сильні* – тобто, судді

[81:6] Тут автор висуває різке звинувачення проти неправедних суддів, на яких був покладений обов'язок здійснювати Боже правосуддя серед людей (див. Второзаконня 1:16; 19:17–18; Псалом 57). Ці судді були «Божими слугами» (Римлян 13:4), які діяли **замість Бога**, були наділені **Його владою** і виступали посередниками **Божої** допомоги та справедливості (Вихід 7:1). У цьому сенсі вони були «богами» (*елохімами*) – діючи як Бог для людей[34]. Єврейська поетична паралельність так пояснює це значення: «Я сказав: Ви – боги, і всі ви – **сини Всевишнього**» (Псалом 81:6). Вони не поділяли божественність Бога, а лише мали делеговану Ним владу чинити правосуддя. Хоча й наділені цією **божественною** владою, вони були звичайними людьми, яким було дозволено діяти від імені Бога.

Цей момент є очевидним у всій Торі, де терміном, перекладеним як «судді» або «правителі», часто є *елохім*. Візьмемо як приклад Мойсея. Він не був «богом», але Бог сказав йому, що коли він піде до Єгипту, щоб звільнити ізраїльтян, він буде «замість Бога» для свого брата Аарона (Вихід 4:16) та «богом» для фараона (Вихід 7:1). Це означало, що Мойсей промовлятиме своєму братові та фараонові слова Божі. Хоча за загальним визнанням це є досить рідкісне використання поняття *елохім*, все ж «воно показує, що слово, перекладене в цьому місці як "бог", **може** бути застосоване до людини»[35]. Кларк резюмував це так: «Ви є моїми **представниками**, наділеними моєю силою і вповноваженими вершити суд і справедливість, тому **всі вони** названі **дітьми Всевишнього**»[36]. Але тому, що вони ухилилися від свого високого обов'язку чесно й точно представляти Божу волю, і тому, що вони зрадили священну довіру, надану їм Самим Богом, Він вирік їм смерть (вірш 7). Очевидно, вони не були «богами», оскільки Бог міг їх **стратити** і зробив це!

Ісус процитував цей псалом в Євангелії від Івана 10:33–36 у відповідь на нападки Своїх супротивників, водночас підтверджуючи Свою божественність (що є центральною темою Євангелія від Івана):

> Відповіли Йому юдеї, [кажучи]: Не за добрі діла каменуємо Тебе, але за богозневагу, за те, що Ти, будучи людиною, робиш Себе Богом! Ісус відповів їм: Хіба не написано у вашому законі: Я сказав: ви боги? Якщо богами назвав Він тих, до кого було слово Боже… то про Того, Кого Отець освятив і послав у світ, ви кажете, що Він зневажає Бога, бо Я сказав: Я Божий Син?

Ісус майстерно використав принцип силогізму, вибудовуючи аргумент «від малого до більшого»[37]. Ісус аргументував «подібно рабинам, від нижчої позиції до вищої, за принципом "наскільки ж більше", дуже популярним серед рабинів»[38]. По суті, «цей аргумент був би цілком переконливим для єврейського рабина. Це був просто такий аргумент, заснований на словах Святого Письма, який рабини любили використовувати і вважали таким, що не підлягає відповіді»[39]. Богослов Дж. Макгарві резюмував аргумент Ісуса таким чином: «Якщо не було б богозневагою називати богами тих, хто віддалено представляв Божество, то тим менше проявив богозневагу Христос, прийнявши на Себе титул, на який Він мав більше права, ніж вони»[40].

83:назва аЄвр. *Аль Гіттіт*

83:8 аВ Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *Бог богів буде побачений*.

[85:1, 6] Хоча молитва і спів часто є двома різними актами поклоніння (1 Коринтян 14:15; Дії 16:25–26), іноді це одне й те саме. Тобто час від часу (а може й доволі часто) Богові співають про свої прохання. Грецьке слово, яке в Новому Заповіті найчастіше перекладається як «молитва», це *просевхи*. Воно просто означає «прохання, звернене до божества, молитва»[41]. У Старому Заповіті слово «молитва» найчастіше походить від єврейського слова *те пхілла* і зустрічається 76 разів. Цікаво, що найчастіше це слово зустрічається в Книзі **Псалмів** (32 рази). Псалми – це пісні, які зазвичай співали (і співають) (Псалом 104:2; 1 Хронік 16:9; Колосян 3:16; Якова 5:13). Ізраїльтяни назвали цю збірку натхненних віршів *техіллім*, що означає «пісні хвали або гімни»[42].

Звісно, якщо в пісні зустрічається слово «молитва» (або «молитися» тощо), це ще не робить її молитвою. Проте варто зазначити, що п’ять псалмів визначені як молитви у своїх надписах, включаючи і цей псалом (85-й), а також псалми 16, 89, 101 і 141[43]. Видавці Біблії часто додають назви або пояснення до кожного з псалмів, намагаючись полегшити визначення їх теми. Наприклад, у Новому перекладі Біблії короля Якова, видавництво Томаса Нельсона додало слово «молитва» до предметних заголовків близько 25 псалмів, а також використало молитовну термінологію (наприклад, «благання» або «заклик») на позначення кількох інших псалмів. Очевидно, як люди в давнину (які дали нам підписи до псалмів), так і деякі сучасні видавництва сприймали багато псалмів такими, якими вони є: молитвами[44].

Загалом, пісні відрізняються від молитов тим, що зазвичай виконуються з музикальним супроводом і мають перегини і ритм, тоді як молитви складаються без музичного супроводу. Однак із натхненної Книги Псалмів, стародавнього збірника гімнів єврейського народу, ми дізнаємося, що молитви також можна було співати. Тобто пісня, в якій ми благаємо нашого Небесного Отця і Спасителя, є і піснею, і молитвою.

87:назва аЄвр. *Масхіл*

88:назва аЄвр. *Масхіл*

88:20 аЗа масоретським текстом, Септуагінтою, Таргумом і Вульгатою; у багатьох єврейських манускриптах – *праведному*.

[88:36–38] Контекст Псалма 88 стосується завіту та «вічності» потомства Давида. Бог запевнив його, що його престол буде утверджений так само непохитно, як непохитний місяць у своїй постійній, незмінній, надійній функції. Але Бог додав до цього ще одне зауваження щодо місяця, описавши його як «вірного свідка на небі».

Чи це зауваження мало нагадати Давиду, що місяць є свідком його Творця? Чи Бог тим самим казав, що Давид може покладатися на Божу завітну обіцянку, оскільки Він є Творцем місяця? Безсумнівно, «небеса розповідають про Божу славу, а небозвід сповіщає про творіння Його рук» (Псалом 18:2). Місяць, а також планети, Сонце та інші зірки свідчать про Джерело їх створення, змушуючи розумних людей захоплюватись Його дивовижними діяннями (Псалом 8:2–6). Але чому саме місяць було названо «свідком»? По-перше, візьміть до уваги, що єврейський термін, що лежить в основі цього поняття, означає «свідок, свідчення, доказ» і стосується «когось, хто є свідком факту чи події, і хто може підтвердити це в разі виникнення сумнівів»[45]. Стандартні англійські словники пропонують такі визначення слова «свідок»:

• «людина, яка бачить, як відбувається подія, наприклад злочин чи нещасний випадок» (Кембриджський словник);

• «людина, яка є безпосередньо присутньою і особисто бачить або сприймає щось; спостерігач, глядач або очевидець» (Dictionary.com);

• «той, хто може розповісти про щось, побачене на власні очі, почуте або пережите на власному досвіді» (словник *American Heritage*).

Свідки, за своїм визначенням, дають «свідчення», тобто «підтверджують справжність факту» (словник Міріам-Вебстер). Отже, за своєю суттю, бути свідком означає побачити щось на власні очі, про що потім можна розповісти тим, хто не бачив цього на власні очі. То яким чином місяць є «свідком» для людства або передає інформацію «з перших рук», до якої він має доступ, а людство – не має?

Безперечно, місяць є приголомшливим доказом існування Всемогутньої Сили, яка його створила. Але місяць не бачив свого створення. Однак, будучи створеним, тепер він служить буквальним свідком чогось, що він безпосередньо «бачить» або «переживає» і чого люди на землі не бачать: світло сонця. Місяць не випромінює власного світла; натомість, він відбиває світло сонця, яке падає на його поверхню[46]. Коли сонце «сідає» на заході через обертання Землі навколо своєї осі, його світло більше не може бути видимим для мешканців цієї частини Землі. Але завдяки відбитому місяцем світлу вони все одно можуть «бачити» світло сонця і бути впевненими в тому, що воно нікуди не ділося. Місяць буквально є «свідком» реальності сонця, передаючи нічним спостерігачам неба сонячне світло, яке вони не бачать на власні очі. Повертаючись до нашого визначення «свідка», місяць буквально «повідомляє» про те, що він безпосередньо «бачить», тим, хто не може безпосередньо побачити те, про що повідомляється. Кожен раз, коли ми дивимося вгору і бачимо місяць, ми одночасно бачимо його свідчення про існування сонця.

Звідки псалмоспівець міг знати про цю неймовірну астрономічну реальність?[47] Безсумнівно, його писання мало бути скеровано (2 Петра 1:20) Творцем, Який «поставив» місяць у космосі, «щоб світити на землю» (Буття 1:17). Як сонце відбивало «світло завіту» і свідчило про вічність престолу Давида, так і місяць відбиває світло сонця і свідчить про його реальність. Неймовірно, як і місяць,

> з’явився чоловік, посланий від Бога; ім’я йому Іван. Він прийшов, аби свідчити, свідчити про Світло, щоб усі повірили через нього. Не був він Світлом, а прийшов засвідчити про Світло. То було справжнє Світло, яке освічує кожну людину, котра приходить у світ (Івана 1:6–9).

Ми з вами не бачили на власні очі присутності Бога на землі, коли Ісус прийшов з небес, щоб виконати Свою божественну місію, але Іван, як очевидець цієї реальності, «відбиває» нам Його славу. Подібним чином і величний місяць з його здатністю відбивати сонячне світло дозволяє нам побачити вищу реальність Творця, Який створив всесвіт таким чином, що ми отримуємо користь від Його космічних чудес.

[89:2] Всесвіт зношується – старіє, як одяг (Псалом 101:26–28), відповідно до другого закону термодинаміки (див. коментарі до Євреїв 3:4). Отже, ніщо фізичне не може тривати вічно. На відміну від нього, Бог засновав закони науки і є поза фізичним всесвітом – тому Він не підпадає під розпад і поступову втрату корисної енергії, які діють у всесвіті. Бог має «вічну» силу (Римлян 1:20) й існуватиме «од віку і до віку», незалежно від ентропії.

[90:11–12] Спокушаючи Ісуса, сатана викривив сенс цих віршів, застосувавши їх до обставин, в яких опинився Ісус (Матвія 4:5–7; Луки 4:9–13). Псалом 90, хоча й мав на меті передати турботу та піклування Бога про вірних, не передбачав застосування цього принципу у спосіб, коли людина навмисно наражала б себе на небезпеку, щоб змусити Бога прийти їй на допомогу. Саме тому Ісус у відповідь майстерно процитував Второзаконня 6:16 («Не спокушай Господа, вашого Бога»)[48].

94:8 аАбо *Массах*

99:3 аЗа Кере, багатьма єврейськими манускриптами і Таргумом; в Кетібі, Септуагінті та Вульгаті – *ми – не свої.*

[99:3] Ми не тільки можемо знати, що Бог існує, але ми можемо знати, який Він, виходячи з божественних характеристик Біблії (див. статті на стор. 27 вступних коментарів та на стор. 3 коментарів до 2 Тимофія). Це ГОСПОДЬ (тобто Сущій). Всупереч відомим натуралістичним думкам, всесвіт і «все, що наповнює його», не могли самі себе створити.

[101:26–27] Докладніше про другий закон термодинаміки дивіться стор. 13 коментарів до Книги Левіт, а також Євреїв 1:11–12, 3:4 та Ісаї 51:6.

102:16 аПорівняйте з Йова 7:10

103:18 аАбо *скелястих даманів* (пор. Левіт 11:5)

[103:6–9] Вчені-креаціоністи виявили багато доказів, які підтверджують те, що, згідно цих віршів, сталося під час потопу. Наприклад, вони виявили, що коли ложе океану розкололося на багато частин (Буття 7:11) – так званих плит – ці плити почали швидко рухатися. Деякі з них розійшлися в сторони, а деякі наскочили одна на одну, в результаті чого одна плита могла зануритися під іншу (субдукція) та посунутися ближче до центру Землі. У результаті цього процесу утворилися гори (вірш 8). Оскільки гори, швидше за все, «піднялися» під час потопу, на Землі вже було недостатньо води, щоби покрити їх усі, як і вказує вірш 9.

[103:26] Зверніть увагу, що Псалом 103 нагадує той самий формат аргументації, який Бог використовує в Йова 38 – 41. На початку наведені приклади явищ царства неживої природи (вірші 1–9), які мають безпосередній вплив на тварин і людей (вірші 10–23), і поступово підводять до існування левіафана в морі (вірші 24–26). Інші істоти, згадані в тому ж контексті, очевидно буквальні: осли (вірш 11), птахи (вірш 12), худоба (вірш 14), птахи/журавель (вірш 17), кози/борсуки (вірш 18) і леви (вірш. 21). «Земля», «море», «кораблі», «їжа», «подих» і «порох» також є буквальними. Кого стосуються слова «всі» та «їм» у вірші 27? Хто чекає, що Бог дасть їм їжу? Очевидно, що «плазуни, яким нема числа», що наповнюють море, включаючи й левіафана, «якого **Ти створив**, щоб йому забавлятися». Бог не створив міфічну, уявну істоту. Він створив справжню морську істоту, яка мешкала в океані разом з усіма іншими мешканцями моря, і за устроєм створеного порядку Бог забезпечує їх усім необхідним для існування.

[105:37–38] Земля стає нечистою в очах Бога, коли проливається кров невинних дітей. На жаль, через мільйони абортів, під час яких у всьому світі гинуть ненароджені діти, багато країн світу осквернені.

107:13 аПорівняйте вірші 6–13 з 59:7–14

109:10 аВ масоретському тексті і Таргумі – *шукають собі хліба*; в Септуагінті і Вульгаті – *будуть вигнані*.

[109:1] *Див. Євреїв 1:13.*

[109:1] Цей псалом додає цікавий аспект до характеру та положення Месії. Він не лише мав народитися з насіння Давида і правити на його престолі, а й мав бути піднесений набагато вище Давида – настільки, що Давид називав його «Господом». Твердження Давида в цьому псалмі говорить не лише про існування Месії ще до Давида, але й про першість і вищість Месії. [Щоб дізнатися більше про цей псалом, перегляньте коментарі до Матвія 22:41–46, де Ісус використав це пророцтво, щоб навчити Своїх критиків і змусити їх замовкнути. Також дивіться Євреїв 1:13].

[110:2] Біблія заохочує нас вивчати великі «Господні діла» (110:2), найбільшими з яких, безперечно, було б створення цілого всесвіту та знищення землі під час всесвітнього потопу за часів Ноя. За словами Павла, ми можемо вивчати «творіння» і дійти висновку, що Бог існує, і навіть дізнатися з нього про природу Бога (Римлян 1:20). Згідно Святого Письма ми можемо дізнатися про Бога, вивчаючи астрономію (Буття 15:5), космологію (Псалом 18:2) і геологію (Йова 12:8). У Своїй промові до Йова в 38 – 41 розділах однойменної книги Бог неодноразово використовував створений порядок речей, щоб навчити Йова про Себе. Охоплені в цій промові дисципліни включали фізику, океанографію, номологію, оптику, метеорологію та біологію (зокрема, зоологію, орнітологію, ентомологію, герпетологію, ботаніку та морську біологію). Дійсно, наш Творець є найвищим «Вченим», Який заохочує людину вивчати Його дивовижне творіння.

[115:6] Багато людей відмовляються визнавати реальність безсмертної душі; тому вони мають неправильний погляд на смерть. Згідно з Божим задумом, смерть за своєю суттю не є злом. Як каже автор Псалма, Бог насправді сприймає смерть Своїх вірних послідовників як дорогоцінну. Ісая писав, що коли «гине праведний… ніхто не розуміє, що праведного забрано від присутності неправедності. Він відходить до миру» (57:1–2). Дійсно, невизнання реальності душі та духовної сфери завжди призводитиме до викривленого погляду на смерть праведних і невинних.

117:14 аПорівняйте з Вихід 15:2

[117:22] Матвій (в 21:42), Марк (в 12:10) та Лука (в 20:17) записали, як Ісус процитував ці слова та застосував їх до того факту, що, як будівельники відкинули камінь, який став наріжним, так і книжники та первосвященики відкинули та зріклися Його.

[118] З самого початку біблійного оповідання зустрічаються твердження «і сказав Бог…», «так говорить Володар, Господь», або це «слово Господа». Подібні твердження зустрічаються сотні разів як у Старому, так і в Новому Заповіті. Фактично, лише в Псалмі 118 про Святе Письмо стверджується як про Слово Боже приблизно 175 разів. Отже, Біблія неодноразово заявляє про свою натхненність Богом.

118:37 аЗа масоретським текстом, Септуагінтою і Вульгатою; в Таргумі – *Своїми словами*.

[118:160] Звертання лише до частини Божого Слова й нехтування рештою Його Слова призведе до плутанини та збентеження. Оскільки «слова» Святого Письма є істиною (Псалом 118:160), слід брати до уваги все, що Слово Боже відкриває нам про будь-яку тему. Воно все є істиною, і ми маємо честь і урочисту відповідальність «вірно навчати науки правди» (2 Тимофія 2:15, переклад І. Огієнка) і застосовувати це в кожній сфері нашого життя.

131:6 аЄвр. *Яаар*

[136:9] Скептики стверджують, що цей вірш є **наказовим**, адже в ньому названо «блаженним» того, хто розіб'є вавилонських немовлят об камінь. Згідно їх тлумачення цього вірша, його слід розуміти так само, як одну із заповідей блаженства, тобто, що Бог благословить певні дії. Нібито так само, як Ісус виголосив: «Блаженні [або «щасливі»] лагідні, бо вони успадкують землю» (Матвія 5:5), так і в Псалмі 136:9 сказано, що кожен, хто вб'є цих немовлят, також буде благословенний. Однак розглянемо деякі проблеми, пов'язані з такими випадами скептиків проти Бога в цьому Псалмі.

По-перше, потрібно розглянути контекст вірша. Автор цього Псалма був одним із полонених євреїв у Вавилоні. Вавилонці перетворили Ізраїль на руїни, вбили багатьох ізраїльтян і полонили автора Псалма та інших вцілілих, та ще й вимагали, щоб ізраїльтяни розважали їх піснями про красу Сіону. Автор був обурений такою вимогою, зважаючи на жорстокість, яку вавилонці проявили до ізраїльтян, і тим, що вони все ще тримали їх у полоні. Далі автор пояснює, що вавилонці недовго будуть упиватися своєю перемогою. Натомість їх, що вимагали веселощів і пісень від бранців-ізраїльтян, спіткає та сама доля, на яку вони прирекли ізраїльтян. На думку автора, прийдуть ті, хто вчинить з вавилонцями так само, як вони вчинили з Ізраїлем, от тільки їх покарання буде набагато більшим. Мідійці та перси, які врешті-решт знищать вавилонців, відплатять їм за скоєне ними зло і навіть розбиватимуть вавилонських немовлят об камінь.

У Псалмі 138:9 не дається наказ від Бога розбивати немовлят об камінь. І це, звичайно, не означає, що християни повинні робити це, щоб бути блаженними. Натомість цю фразу можна логічно інтерпретувати як **описове** твердження про військо, яке знищить Вавилон, і не можна **вважати приписом**, який дає наказ на такі дії від Бога.

Наказове твердження передбачає виконання даного Богом припису для отримання певного результату. Наприклад, у Ефесян 6:2 сказано: «Шануй свого батька та матір – така перша заповідь з обітницею, – щоби тобі було добре і щоб ти був довголітнім на землі». Зауважте, що припис «шануй свого батька й матір» є заповіддю Бога, яка визначає, що слід робити, а результатом цього буде «щоб тобі було добре». Натомість описовий вірш або думка **описує** ситуацію і не є Божою заповіддю або наказом, а просто повідомляє, що станеться в результаті якихось дій. Наприклад, у 1 Царів 21 цар Ахаб намагався купити виноградник у Набота. Після того як той відмовився продати цареві свій виноградник, у 1 Царів 21:4 сказано: «І Ахаб прийшов до своєї хати пригніченим і розгніваним». Цей текст описує те, що відчував Ахав, а не те, що він **повинен був відчувати** або що було необхідним результатом ситуації. По правді кажучи, якби він робив те, що хотів Бог, він мав би похвалити Набота за відмову продати землю, яка була його родинною спадщиною, і мав би радіти тому, що Набот слухав Бога. Натомість Біблія **описує** його похмурість, але жодним чином не виправдовує її.

Скептики просто не можуть довести, що Бог міг дати будь-кому, навіть мідійцям і персам, заповідь розбивати немовлят об камінь. Натомість легко зрозуміти, що цей текст просто описує майбутні події. Крім того, не можна довести, ніби текст стверджує, що ті, хто зробить це, «мають» бути блаженними **внаслідок** цього. Як додатковий доказ цієї різниці між описовою і наказовою фразеологією розглянемо той факт, що, хоча Бог і дозволив вавилонцям знищити

Юду, вони зробили це жорстоко і зарозуміло, чого Бог не схвалював і не виправдовував. Їхнє безбожне ставлення до Юди спричинило їх покарання від Бога. Він дозволив Вавилону знищити Юду, але потім покарав вавилонців за те, **як** вони це зробили. Так само було б хибно вважати, що Господь потурав би майбутнім діям мідійців і персів, коли вони розбиватимуть вавилонських немовлят об каміння.

Другою основною причиною помилкового тлумачення цього тексту є неправильне розуміння того, у якому значенні вжито слово «блаженний». Вважається, що щастя (блаженство) є найвищим благом, якого прагнуть досягти всі люди. Однак у цьому контексті це слово використано в іншому значенні – воно описує швидкоплинне почуття, яке не має тривалих наслідків і остаточної духовної цінності. Паралельний уривок, який допомагає зрозуміти це слово, міститься в Єремії 12:1. Зверніть увагу, як Єремія вжив слово «щасливий». Він запитав Бога: «Як це, що **щастить** дорозі безбожних, – спокійні всі, що діють **віроломно**?» У цьому уривку Єремія визнавав, що «щастило» безбожним, підступним і неправедним. Він запитував, як такі злі люди можуть бути «щасливими». Бог пояснив пророку, що те, що він вважав щастям, зрештою не було духовним благом, а лише тимчасовим явищем. Насправді, Він покарає всіх цих злих, підступних людей, але також дасть їм шанс покаятися, таким чином пропонуючи їм можливість істинного духовного благополуччя. Якщо вони покаються, «то будуть збудовані посеред Мого народу» (12:16), а якщо не покаються, то Бог проголосив: «Я вирву той народ, вирву та вигублю» (12:17).

Пророк описує знищення Ізраїлю Вавилоном словами, подібними до тих, що використані у Псалмі 136:9. Наприклад, у 50-му розділі він пише, що вавилонці будуть знищені, «бо … раділи і вихвалялися, грабуючи Мій спадок» (50:11). Їхня радість не була праведною і не служила їм до духовного добра, але була гріховною і швидкоплинною. І, знов-таки, їхня «радість» не була результатом виконання Божої заповіді, а якраз навпаки. Вони жорстоко й зарозуміло нищили Божий народ. Це змусило їх «радіти» – але в такий спосіб, який не мав нічого спільного з похвалою від Бога або виконанням того, що і як Бог наказав їм робити. У такому контексті Біблія не говорить, що зло веде до будь-якого найвищого блага; навпаки, такі твердження описують швидкоплинне відчуття емоційного задоволення, яке може відчути будь-яка людина, праведна чи неправедна, але яке не ґрунтується на правильності чи неправильності її дій.

Для ілюстрації цієї думки розглянемо ситуацію, коли грабіжник банку почувається «щасливим», тому що зміг втекти від поліції. Або коли вбивця «радіє», що ніхто не бачив, як він поховав тіло своєї жертви. Ці приклади показують нам, що й сьогодні ми часто використовуємо слово «щасливий» або «радісний» так само, як і автори біблійних писань. У Якова 4:9 слово «радість» вживається для опису швидкоплинного відчуття, яке відчувають багаті грішники, неправильно використовуючи свої гроші. Яків закликав їх змінити свій неправильний емоційний стан на більш адекватний ситуації – на смуток і журбу через їхній грішний стан.

Виходячи зі слів Псалма 136:9, не можна припустити, що натхненний автор нібито стверджує, що Бог наказував будь-кому розбивати дітей об камінь. Натомість розуміння цих слів лише як опису майбутніх дій мідійців і персів ідеально відповідає контексту. Різні значення, в яких у Біблії вживається слово «щасливий», дозволяє автору використовувати його в цьому вірші як **опис** швидкоплинного почуття, яке може бути результатом злих і жорстоких дій. Це почуття не має нічого спільного ані з благословенням, ані з похвалою від Бога.

138:11 аУ Вульгаті – *покриє*.

138:14 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *Ти є вельми дивовижним*.

[138:13–16] Давид рішуче стверджує, що його розвиток як людської істоти – його особистість – була сформована Богом ще до його народження, коли він був у лоні своєї матері. Багато інших біблійних тверджень навчають тій самій основній істині, що життя починається із зачаттям, включаючи Єремії 1:4–5, Ісаї 49:1, Галатів 1:15 і Луки 1:39–44.

138:20 аВ Септуагінті та Вульгаті – *вони марно захоплюють твої міста*.

141:назва аЄвр. *Масхіл*

142:9 аВ Септуагінті та Вульгаті – *до Тебе я прибігаю*.

143:2 аЗа масоретським текстом, Септуагінтою і Вульгатою; в сирійських перекладах і Таргумі – *народи* (пор. 17:48).

145:5 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в сувоях Мертвого моря, Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *вони*.

bБукв. *над словами Твоїх дивовижних діл*.

145:13 аЗа масоретським текстом і Таргумом; в сувоях Мертвого моря, Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті додано: *Господь вірний у всіх Своїх словах і святий у всіх Своїх ділах*.

[148:5] *Див. Псалом 32:6–9.*

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. E.W. Bullinger (1898), *Figures of Speech Used in the Bible* (Grand Rapids, MI: Baker), 1968 reprint, стор. 538.
2. Див. Псалми 31, 37, 50, 101, 129 і 142.
3. Псалмоспівець знесилений (в. 3), стомлений (в. 7), засмучений (в. 7-8) і занепокоєний (в. 3-4). Фізично він відчуває як «його кістки зомліли» (в. 3 НПУ); здається, він наближається до смерті (в. 6). Емоційно він дуже засмучений, так що «щоночі сльозами омиває ліжко своє» (в. 7). Більше того, його оточили вороги, «що чинять беззаконня», і це додає більше смутку та страждань. Духовно його душа була «дуже занепокоєна» (в.4), і він молить Бога про визволення та спасіння (в.5).
4. «Метафізичний» (2011), *Merriam-Webster*, http://www.merriam-webster.com/dictionary/metaphysical.
5. За цитатою в Michael Reilly (2007), "God's Place in a Rational World," *New Scientist*, 196[2629]:7, November 10.
6. Див. Thomas Warren and Antony Flew (1977), *Warren-Flew Debate* (Jonesboro, AR: National Christian Press), стор. 248. Див. також Thomas Warren and Wallace Matson (1978), *The Warren-Matson Debate* (Jonesboro, AR: National Christian Press), стор. 353.
7. Michael Ruse (1982), *Darwinism Defended: A Guide to the Evolution Controversies* (Reading, MA: Addison-Wesley), стор. 275.
8. Francis Beckwith and Gregory Koukl (1998), *Relativism: Feet Firmly Planted in Mid-Air* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 59, http://books.google.com/books?id=JulBONF0BKMC&printsec=-frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).
9. Warren and Flew, стор. 248.
10. George Gaylord Simpson (1951), *The Meaning of Evolution* (New York: Mentor), стор. 179.
11. "Do Atheists Have Morals?" (no date), http://www.askanatheist.org/morals.html.
12. За цитатою в Reilly.
13. William Provine (1988), "Scientists, Face It! Science and Religion are Incompatible," *The Scientist*, 2[16]:10, September 5, http://classic.the-scientist.com/article/display/8667/.
14. Josephus, *Antiquities of the Jews*, 3.7.4:203.
15. Dennis McKinsey (2000), *Biblical Errancy* (New York: Prometheus Books), стор. 394. Див. також Vjack (2009), "Psalm 109:8 Reveals Christian Extremist Hate," Atheist Revolution, November 23, http://www.atheistrev.com/2009/11/psalm-1098-reveals-christian-extremist.html.
16. Наприклад, в Івана 15:25 цитовано Псалом 108:3, в Дії 1:20 є відсилка на Псалом 68:26 і Псалом 108:8, в Римлян 11:9–10 цитовано Псалом 68:23–24, а Римлян 15:3 посилається на Псалом 68:10.
17. Пор. D.R. Dungan (1888), *Hermeneutics* (Delight, AR: Gospel Light), стор. 319.
18. Albert Barnes (2005 reprint), *Notes on the Old Testament: Psalms* (Grand Rapids, MI: Baker), 1:xxx.
19. Там само, 1:xxxi.
20. Пор. там само, 1:xxix-xxx.
21. Запропоновані Барнсом.
22. Батьки, які відмовляються шльопати своїх дітей, помилково приймаючи викривлену оцінку сучасної культури того, що є правильною дисципліною, не беруть до уваги настанов Бога з цього приводу (наприклад, Приповісті 13:24; 19:18; 22:15; 23:13–14; 29:15, 17).
23. Moses Lard (1875), *Commentary on Paul's Letter to Romans* (Lexington, KY: Transylvania Printing and Publishing), стор. 64.
24. R.L. Whiteside (1945), *A New Commentary on Paul's Letter to the Saints at Rome* (Denton, TX: Inys Whiteside), 1875, стор. 42.
25. Чого явно не вистачало Йоні (Йони 4:1).
26. Див. Спеціальний розділ «Чому Бог створив людей, знаючи, що багато з них опиняться в пеклі? на стор. 11 коментарів до Книги Второзаконня.
27. Формулювання формального, класичного вираження космологічного аргументу існування Бога приписують Фомі Аквінському.
28. Фомі Аквінському також приписують формулювання остаточного вираження телеологічного аргументу.
29. Більше про телеологічний аргумент див. книгу під редакцією Дейва Міллера (2017), *Does God Exist?* (Montgomery, AL: Apologetics Press), стор. 62-126.
30. Цей аргумент був сформульований Августином (IV–V століття).
31. Класичне визначення цього аргументу було сформульовано Ансельмом у середні віки.
32. Олександр Кемпбелл посилався на онтологічний аргумент у своїх дебатах з Робертом Оуеном 13-23 квітня 1829 року в Цинциннаті, Огайо.

33. Joseph Alexander (1873), *The Psalms Translated and Explained* (Grand Rapids, MI: Baker, 1975 reprint), стор. 316; Moses Stuart (1823), *A Hebrew Grammar* (Andover: Codman Press), стор. 326; Heinrich Ewald (1879), *Syntax of the Hebrew Language of the Old Testament* (Edinburgh: T.&T. Clark), стор. 226; S. Lee (1827), *A Grammar of the Hebrew Language* (London: James Duncan), стор. 315; Bruce Waltke and M. O'Connor (1990), *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax* (Winona Lake, IN: Eisenbrauns), стор. 122; Gesenius (1847), стор. 105; William Gesenius (1898), *Hebrew Grammar*, ed. E. Kautzsch (Oxford: Clarendon Press), стор. 416-418; Francis Brown, S.R. Driver, and Charles Briggs (1906), *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Peabody, MA: Hendrickson, 2004 reprint), стор. 97; Benjamin Davidson (1848), *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1970 reprint), стор. 68.
34. William Barclay (1956), *The Gospel of John* (Philadelphia, PA: Westminster), second edition, 2:89.
35. Albert Barnes (1949 reprint), *Notes on the New Testament: Luke and John* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 294.
36. Adam Clarke (no date), *Clarke's Commentary: Genesis-Deuteronomy* (New York: Abingdon-Cokesbury), 3:479.
37. See R.C.H. Lenski (1943), *The Interpretation of St. John's Gospel* (Minneapolis, MN: Augsburg), стор. 765-770.
38. Frank Pack (1975), *The Gospel According to John* (Austin, TX: Sweet), 1:178.
39. Barclay, стор. 90.
40. J.W. McGarvey (no date), *The Fourfold Gospel* (Cincinnati, OH: Standard), стор. 487.
41. Frederick Danker, William Arndt, and F.W. Gingrich (2000), *Greek-English Lexicon of the New Testament* (Chicago, IL: University of Chicago Press), стор. 878.
42. "Psalms" (1988), *The New Unger's Bible Dictionary* (Electronic Database: Biblesoft).
43. R. Laird Harris, Gleason Archer, Jr. and Bruce Waltke, eds. (1980), *Theological Wordbook of the Old Testament* (Chicago, IL: Moody), стор. 726.
44. Псалом 85:1, 6; 83:9; 4:2–3; 16:1; 38:8, 12–13; 53:3–5; 54:2–3; 60:2, 9; 101:2,26; пор. Євреїв 1:8–12.
45. Brown, et al., стор. 729; L. Koehler, W. Baumgartner, M.E.J. Richardson, and J.J. Stamm (1994–2000), *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, electronic ed. (Leiden: E.J. Brill), стор. 788. Два інші випадки вживання цього слова в Псалмах стосуються лжесвідків (26:12; 34:11).
46. Астрономи використовують термін «альбедо» для позначення відбивної здатності Місяця та інших небесних тіл. Дивіться, наприклад, G. Matthews (2008), "Celestial Body Irradiance Determination from an Underfilled Satellite Radiometer: Application to Albedo and Thermal Emission Measurements of the Moon Using CERES," *Applied Optics*, 47[27]:4981-93, September 20; Jeff Medkeff (2002), "Lunar Albedo," *Notes on Lunar Features*, https://web.archive.org/web/20080523151225/http://jeff.medkeff.com/astro/lunar/obs_tech/albedo.htm.
47. Вважається, що першим пояснив, що Місяць світить, відбиваючи світло Сонця, грецький філософ Анаксагор (499–428 роки до н.е.). Давид жив за 500 років до нього. Див. J.J. O'Connor and E.F. Robertson (1999), "Anaxagoras of Clazomenae," School of Mathematics and Statistics, University of St Andrews, Scotland, http://www-history.mcs.st-and.ac.uk/Biographies/Anaxagoras.html.
48. Dave Miller (2019), *Is Christianity Logical?* (Montgomery, AL: Apologetics Press).